

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií
2008/2009

Teorie koalic, aplikace na české vládní koalice po roce 1998

Klára Čechová

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí bakalářské práce: Doc. Pavel Šaradín, Ph.D.

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15. dubna 2009

OBSAH

Obsah.....	3
Úvod.....	4
1 Teorie formování koalic.....	8
1.1 Pojetí politických stran v teorii koalic.....	9
Strany jako unitární aktéři.....	9
1.2 Hlediska účasti ve vládě.....	10
Podíl na vládě jako hlavní cíl politické soutěže (office-seeking theory).....	11
Prosazení politického programu jako cíl politického boje (policy-seeking theory).....	13
1.3 Typologie koaličních vlád.....	15
Minimální vítězná koalice (minimal winning coalition).....	15
Velká koalice (surplus majority coalition, oversized cabinet).....	18
Menšinové vlády.....	19
2 Vládní koalice 1998–2002.....	22
2.1 Nástin předvolební situace.....	22
2.2 Volební výsledek.....	23
2.3 Možné varianty vládních koalic.....	24
2.4 Povolební vyjednávání.....	27
2.5 Charakteristika vládní koalice.....	29
3 Vládní koalice leden 2007 – březen 2009.....	31
3.1 Volební výsledek.....	31
3.2 Možné varianty vládních koalic.....	33
3.3 Povolební vyjednávání.....	36
Závěr.....	39
Prameny a literatura.....	44
Prameny.....	44
Literatura.....	44
Přílohy.....	47
Opoziční smlouva ze dne 14. 1. 2000 - Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou.....	47
Abstrakt.....	52
Abstract.....	53

ÚVOD

Současnému premiérovi v demisi¹ se podařilo až po půlroce intenzivních vyjednávání o řešení parity sil pravice (ODS, KDU-ČSL a Strany Zelených) a levice (ČSSD a KSČM) zajistit podporu pro svoji vládu. Stalo se tak poprvé v „polistopadovém období“, kdy ani po více než třech měsících po parlamentních volbách nebylo jisté, zda prezidentem jmenovaná nová vláda získá potřebnou důvěru od Poslanecké sněmovny. Formování vládních koalic tak patřilo k jednomu z nejdiskutovanějších témat jak mezi novináři a politology, tak i širokou veřejností. V březnu 2009 se, po vyslovení nedůvěry vládě opozicí, prvním za dobu existence samostatné České republiky, stává opět aktuálním.

Situace po parlamentních volbách v červnu roku 2006 nebyla nepodobná povolební situaci v roce 1998, proto byla také ke zkoumání a typologizaci koalice vybrána právě koalice, jež se zrodila neočekávaně ve velmi krátkém čase a to v období dvaceti dnů po volbách.

Povolební vyjednávání a proces sestavování vlády patří mezi faktory rozhodující o ideové a institucionální struktuře vládnutí. Zároveň je období formování vlády určující pro podobu vládnutí až do doby následujících parlamentních voleb. V multipartijních systémech, jako je ten český, není neobvyklé, že vítěz voleb velmi obtížně hledá optimální řešení pro získání většinové podpory vlády v parlamentu. Povolební jednání se tak na rozdíl od bipartismů s jednokolovým volebním systémem, kde již výsledek voleb určuje podobu vlády, stává hrou jak o prosazení co největší části stranického programu, tak o získání co největšího možného počtu vládních postů.

Aby bylo možné zkoumat příčiny vzniku právě takového typu koalice, k jakému došlo v letech 1998 a 2007, a aby bylo možné ji nějakým způsobem klasifikovat, je třeba nejdříve zjistit, jaké přístupy ke studiu koalic zaujímají odborníci. K obeznámení s teoriemi formování koalic slouží první teoreticky zaměřená kapitola, jež zhodnocuje dva typy přístupů

¹ Jedná se o Mirka Topolánka

ke studiu koalic a to přístup americké tradice a přístup tradice evropské. Mimochodem třetí podkapitola je věnována už samotné typologii koaličních vlád.

V této kapitole jsem čerpala především z díla Michaela Lavera a Normana Schofielda – *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe*, ve kterém jednak čtenáře seznamují s jednotlivými koncepty formování koaličních vlád, tak i s empirickými příklady procesu formování vlád v některých evropských zemích. Velmi užitečná pro pochopení přístupů *policy* a *office-seeking* byla kniha Anthonyho Downse - *An Economic Theory of Democracy* či článek Ian Budge a M. Lavera – *The Policy Basis of Government Formation*.

Mezi zahraničními autory, jež se zabývají cíli politické soutěže provázející formování koalic a snaží se typologizovat jednotlivé formy koaličních vlád v evropském kontextu, patří především M. Laver, který se autorsky spolupodílí na většině takto zaměřených článků s Ianem Budgem, N. Schofieldem a v neposlední řadě Kennethem Shepslem či Kaare Strømem. Většina ostatních teoretiků věnujících se tematice formování koalic se zabývá spíše samotnou teorií her a složitými výpočty zisků jednotlivých aktérů her, tyto poznatky vzhledem k malému vzorku koalic zkoumaných v této práci není možné uplatnit.²

Ve druhé kapitole bakalářské práce přistupuji k analýze situace na české politické scéně před prvními předčasnými volbami a snažím se nabídnout několik možných modelů vládních koalic, jež jsou také znázorněny v tabulce na straně 24. Dále se zabývám povolebními vyjednáváním v roce 1998 a s pomocí odborné literatury, například publikace Michala Klímy - *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství* se snažím charakterizovat typ vládní koalice mezi lety 1998–2002. V další kapitole se zabývám stejnými charakteristikami v případě současné vlády v demisi, jež vzešla z voleb v roce 2006.

Pro obě kapitoly byla velmi přínosná první část sborníku *Koalice a koaliční vztahy*, zejména kapitoly Ladislava Cabady, Lenky Strnadové a

² Mezi tyto patří David P. Baron, Robert L. Butterworth, Viliam Reisinger a Georgie Tsebelis.

Stanislava Balíka, ve kterých autoři na různých teoretických modelech ověřují a analyzují možnosti, limity a perspektivy koaličního vládnutí v České republice. Publikace *Volby do poslanecké sněmovny v roce 2006* vydané Centrem pro studium demokracie a kultury postupně analyzuje rozsáhlou volební problematiku, z níž jsem pro náhled do před i povolební situace roku 2006 využila zejména kapitoly *Volební kampaň 2006: Nástup politického marketingu* (Anna Matušková), *Volební systém a volební inženýrství: Současný stav a možné změny* (Dalibor Čaloud), *Parlamentní volby 2006 v kontextu parlamentních voleb okolních zemí* (Tomáš Foltýn).

Pro náhled do teorie koalic jsem využila publikaci Blanky Říkové, která dává v *Přehledu moderních politologických teorií* do kontrastu názory teoretiků americké a evropské tradice, a článek Williama Gamsona: *A Theory of Coalition Formation* či Skjaeveland – Hansen: *Theory of Coalition Formation*. Pro studium teorií formování koalic byly přínosné publikace Michaela Lavera a Normana Schofielda či Tima Bala, jež na základě empirických výzkumů na evropské půdě hledají odpovědi na otázky jako: Jsou strany unitárními aktéry koaliční hry? či Jaká je hlavní motivace stran formujících koalice?

Tematicke tvorby koalic v oblasti středovýchodní Evropy se kromě českých politologů (Michal Klíma, okrajově Lenka Strnadová, Miroslav Novák, a další) věnují i zahraniční autoři mezi než patří Anna Grzymala-Busse: *Coalition Formation and the Regime Divide in New Democracies* a Soren Riishoj: *Parties and Party Systems in the CEECS – with Special Focus on Poland and the Czech republic*.

V textu budou ověřovány hypotézy:

- 1) *Ideologická vzdálenost aktérů povolebních vyjednávání není překážkou ve formování vládní koalice. Vzájemný antagonismus lídrů stran a předvolební deklaráce nespolutpráce nemusí nutně bránit zformování koalice složené z těchto vůči sobě vyhraněných subjektů. Nejdůležitější roli hraje příslib budoucího zisku a podílu na moci.*
- 2) *Nulový koaliční potenciál jedné z parlamentních stran omezuje a znesnadňuje povolební vyjednávání o budoucí vládě.*

Dále se budu snažit nalézt odpověď na hlavní výzkumné otázky: Ovlivňuje historická zkušenost formování vládních koalic? V čem spočívá příčina toho, že nedošlo k naplnění očekávání zformování jedné ze dvou možných variant maximálně spojených koalic po volbách 1998? Do jaké kategorie koalic je možné tuto zkoumanou vládní koalici zařadit? Co přinesla opoziční smlouva? Jsou těmi, kteří nejvíce ztrácejí velké strany, a těmi, kdo získávají mnohem více než by procentuálně odpovídalo jejich zastoupení malé strany? Míří strany spíše za posty, nebo politikami?

Cílem této práce je zmapování základních aspektů teorie koalic a jejich aplikace na situaci v českém prostředí konfrontací tvorby vlád v ČR po volbách v roce 1998 a 2006 s teoretickými koncepty v oblasti výzkumu koaličních vlád. Pokusím se o demonstrovat nakolik se tvorba vlád ocitla v krizi a nastínit některé příčiny komplikací při sestavování vlády.

Stranou analýzy ponechávám legislativní koalice, které vznikají a zanikají v průběhu volebního období (mandátu vládní koalice) s cílem podpory určitých zákonů a strany tyto zákony podporují z důvodu programové blízkosti a ne vyjádření podpory vládě.

Při zpracování tématu využívám v první kapitole zejména metodu syntézy v kombinaci s deskripcí. Pro druhou a třetí kapitolu byla vhodnější deskriptivní analýza. Bakalářská práce je případovou studií.

1 TEORIE FORMOVÁNÍ KOALIC

V současnosti existují dva různé přístupy studia koalic. První z nich vychází z americké tradice studia koalic spojené především se jménem Wiliama H. Rikera, jenž ve své práci *Teorie politických koalic* navazuje na teorii her Johna von Neumanna a Oskara Morgensterna.³ Především přebírá koncept hráčů jako unitárních aktérů a koncept racionálního chování hráčů, kteří se snaží dosáhnout co největšího podílu na výkonné moci, pokud možno za co nejmenší náklady. Jedná se o tzv. minimax strategii. Hodnotu koalic spoluurčuje její schopnost zajistit svým členům většinové postavení v dolní komoře parlamentu a dále počet získaných ministerských křesel.⁴

Na rozdíl od americké tradice, jež se zaměřuje kromě teorie her také na modely koaličních vazeb a jejich prediktivní hodnotu, se druhý přístup vycházející z evropské tradice orientuje na empirický výzkum v západoevropských politických systémech. Dalším aspektem, který odlišuje evropskou tradici studia koalic od americké, je silný důraz kladený na další rozšiřování znalostí o konkrétních koalicích, jež se následně snaží zobecňovat. Jde tedy o hodnocení modelů, které předkládá americký přístup. Autoři M. Laver a N. Schofield dokonce ve své knize *Multiparty government* poznamenávají, že: „Američtí teoretikové jsou více zaujatí teorií her než vládními koalicemi“ a dále, že: „Je stále zřetelnější, že obě skupiny akademiků sice hovoří téměř přesně o tomtéž problému, ale používají zcela odlišný jazyk.“⁵

Výhodou evropského přístupu je, že se také zabývá významem politické kultury v utváření vazeb možných budoucích koaličních partnerů, ale bere v potaz i historickou perspektivu a taktéž vliv politické tradice na formování jednotlivých koaličních vazeb. Jednou ze snah evropských teoretiků je vysvětlení velkých koalic a menšinových vlád, aniž by na ně,

³ Teoriemi her se zabývá množství teoretiků, jak ekonomů jako Neumann a Morgenstern, Baron, Buttersworth, tak i sociologů jako Gamson (*A Theory of Coalition Formation*), ale ve svých pracích z nich vycházejí i mnozí politologové jako např. Laver, Mair, Schofield, Dodd, de Swaan a další.

⁴ ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*. Praha 2000, s. 120.

⁵ LAVER, Michael – SCHOFIELD, Norman: *Multiparty Government; The Politics of Coalition in Europe*. Oxford 1990, s.10–11.

jako to dělají američtí teoretikové, pohlíželi jako na deviantní případy. Spíše je interpretují jako strategické kroky aktérů koaličních jednání. Mezi představitele evropské tradice patří politologové jako Arend Lijphart, Giovanni Sartori, Hans Daalder, Jean Blondell či Stein Rokkan.

1.1 Pojetí politických stran v teorii koalic

Strany jako unitární aktéři

Negativem pojetí politických stran jako unitárních aktérů při koaličních vyjednáváních je, že přehlíží vliv vnitrostranického prostředí na působení strany v rámci daného stranického systému. Teorie koalic využívá koncept stran jako unitárních aktérů omezeně a to především v souvislosti s koaličním jednáním mezi stranami. Jedním z určujících faktorů pro jednání strany jsou její vazby na ostatní strany a nikoliv vnitřní boje uvnitř stran. Zde se nabízí otázka, kterou si položilo několik teoretiků jako již zmínění M. Laver, N. Schofield či H. Daalder.⁶ Ta otázka zní, zda se skutečně politické strany při koaličních vyjednáváních chovají jako unitární aktéři?

Odpověď na tuto otázku nám nabízí například Klaus von Beyme: „Ačkoliv téměř všechny západní demokracie předpokládají, že poslanci budou volit dle svého přání,....., posílily strany mechanismy skrze něž mohou kontrolovat své poslance v parlamentu“.⁷ I ve fragmentovaných stranických systémech panuje tuhá stranická disciplína. Dále K. von Beyme uvádí: „Ačkoliv interní rozhodování ve straně může být otřásáno konfliktem, eventuální strategie ve vyjednávání jsou založeny na předpokladu, že strana funguje jako jednotka“.⁸ Podobný náhled na strany jako unitární aktéry v koaličních jednání má dle M. Lavera i H. Daalder, který souhlasí, že se strany mohou chovat jako unitární aktéři a to v okamžiku, kdy vstupují do koalice.⁹ Je třeba ale dodat, že k rozpadu či

⁶ Na Laverovo a Schofieldovo dílo zabývající se konceptem vystupování stran jako unitárních aktérů v koaličních vyjednáváních z roku 1990 odkazuje i Kaare Strøm na straně 596 ve svém článku *A Behavioral theory of Competitive parties* z roku 2001.

⁷ LAVER, M.: c.d. s. 17.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž, s.18.

frakcionalizaci stran může dojít kvůli procesu koaličních vyjednávání, což může dále ovlivnit mezistranické kontakty.

Případem, kdy strany formující koalice nejsou unitárními aktéry se ale koaliční teorie příliš nezabývají, až na výjimku, jíž je práce Gregoryho Luebberta.¹⁰ V menším rozsahu se k této tématice vyjadřuje i H. Daalder.¹¹ Přiklání se k tomu, že jednání stran jako unitárních aktérů se nevyklučuje s vlivem vnitrostranické politiky na koaliční jednání. G. Luebbert ve své práci porovnával koaliční vlády a příčiny jejich vzniku. Zásadní vliv při vytváření koalic mají podle něj straníční vůdcové, kteří se snaží v první řadě o to, aby si uchovali svou pozici uvnitř vlastní strany. Zvažují-li svou účast v příští koalici berou v potaz šance své strany uspět v příštích volbách. Účast na vládě, či zvažování takové účasti vychází ze zhodnocení, zda by z důvodu participace na vládě nemohly vzniknout takové problémy ve straně, které by vedly k oslabení vnitrostranické podpory, v horším případě k rozpadu strany. Snaha vůdců o uchování pozice ve straně a maximalizaci zisku v příštích volbách jsou důvody, proč vyjednávání o vládních koalicích probíhá mezi stranickými vůdci, členskou základnou a dále jednotlivými stranickými frakcemi.¹²

Luebbertův model pomáhá vysvětlit zdlouhavost a složitost koaličních vyjednávání, s nimiž se v praxi můžeme často setkat. G. Luebbert dále také osvětluje, proč jsou některé vlády nakonec vytvořeny subjekty, jež si jsou poměrně ideologicky vzdálené. Je to proto, že programové přiblížení se k jiné straně může znamenat ztrátu výlučnosti a splynutí s ostatními. Proto se strany snaží vymezovat vůči sobě a zviditelňovat se, aby byly lépe identifikovatelné pro voliče.¹³

1.2 Hlediska účasti ve vládě

V pohledu na hlavní cíle politiků a politických stran se politologové dělí na dva tábory. Do prvního, jež jako hlavní cíl politiků potažmo stran

¹⁰ Jedná se o dílo *Comparative Democracy: Policy Making and Government Coalitions in Europe and Israel* z roku 1986.

¹¹ Touto problematikou se Daalder zabývá v díle *Western European Party Systems* z roku 1983, na kterém se podílel také Peter Mair.

¹² ŘÍCHOVÁ, B.: c.d. s. 123.

¹³ Tamtéž, s. 124.

vidí podíl na vládě, patří Ian Budge, H. Keman či již zmiňovaný W. H. Riker, představitel přístupu racionality chování politických aktérů. Jde o přístup ukotvený v americké tradici studia koalic. Druhý tábor tvoří teoretické evropské tradice studia koalic, kteří jako hlavní důvod účasti stran ve vládě vidí snahu prosadit politický program. Několik politologů pohlíží na demokratické politiky pouze jako na „*office-seekers*“ zaujaté mocí buď pro moc jako takovou či z důvodu osobního zisku. Druhou skupinou lidí připravených reprezentovat politickou stranu jsou také „*policy seekers*“, kteří chtějí vidět skutečný pokrok v realizaci jejich vize dobré společnosti.¹⁴

Podíl na vládě jako hlavní cíl politické soutěže (office-seeking theory)

Představitelé tohoto přístupu chápou politické strany jako unitární aktéry popřípadě kolektivní individua, jež usilují o maximalizaci vlastního podílu na daném úřadu. Hlavním cílem stran je získat co největší počet ministerských křesel a to na co nejdelší možnou dobu. Nedostatkem přístupu je, že nebere v úvahu situaci, kdy vynaložené úsilí na udržení úřadu převyšuje význam strany, který má při uplatňování své politiky a programu na jí obsazeném ministerstvu.¹⁵

Pro zastánce *office seeking theory* W. H. Rikera se jeví nejiracionálnější tzv. vítězná koalice, již lze charakterizovat následovně: je to koalice, která bude mít v dolní komoře parlamentu k prosazení svých zájmů, takovou většinovou podporu, že jí umožní bezproblémové schválení návrhů zákonů předkládaných její vládou. Platí tedy, že všechny ostatní koalice jsou z důvodu neschopnosti samostatného prosazení svých zájmů tímto zablokované a dle teorie her ztrátové. Dále ještě W. H. Riker hovoří o tzv. minimální vítězné koalici, ze které se ztrátou jednoho člena stává blokováná koalice. Taková koalice je pak dle něj výsledkem racionálního chování aktérů, jež jsou perfektně informováni. Jak cituje W. H. Rikera Eric Brown

¹⁴ BALE, Tim: *European Politics; A Comparative Introduction*. USA, New York 2005, s. 85.

¹⁵ *Office-seeking theory* se zabývají např. autoři I. Budge a M. Laver v článku *Office Seeking and Policy Pursuit* z roku 1986 nebo E. Browne a P. Rice v článku *A Bargaining Theory of Coalition Formation* z roku 1979.

a Peter Rice nebo Robert L. Butterworth: „*Ve hrách s nulovým součtem a počtem aktérů n, kde jsou povoleny vedlejší vstupy, a kde se hráči chovají racionálně a disponují dokonalými informacemi, objevují se pouze minimální vítězné koalice.*“¹⁶

Rikerův model ale opomíjí případy, kdy s vládní koalicí spolupracují i strany mimo koalici. Platí, že pro uvedení do úřadu musejí vládní koalice získat při hlasování o důvěře vlády většinu hlasů v legislativě. Kritérium většiny hlasů ale nediskvalifikuje menšinovou koalici, protože opoziční strany v mnoha případech rády vyjednávají s vládou o podpoře, která může opozičním stranám přinést zisk.¹⁷

Na koalici zahrnující všechny subjekty, které působí v dolní komoře, pohlíží jako na koalici nepřinášející žádnou hodnotu. V případě široké koalice totiž dochází ke snižování možného zisku postů ve vládě a dále neponechává vně koalice žádného aktéra, jenž by na úkor těch vládních ztrácel své exekutivní výhody. Řídí se zde teorií her, kdy zisk musí být zákonitě vyvážen ztrátou.¹⁸

W. H. Riker rozlišuje mezi příliš malou a příliš velkou koalicí. Pokud má jedna z parlamentních stran po volbách v parlamentu největší zastoupení ze všech, ale nedisponuje většinou, je rozumné, aby co nejvíce snížila počet koaličních partnerů, se kterými bude vládnout, aby nemusela tolik bojovat o „kořist“. Avšak teoretikové A. Lijphart¹⁹ a R. Axelrod et al zmiňují, že většina koalic je velkých. Velké koalice jsou, přirozeně a ideálně, formovány podobně smýšlejícími stranami. Jedná se o takzvaně ideologicky propojené koalice.

Jak shrnuje Antony Downse: „*Strany formulují své programy, aby vyhrály volby, a nevyhrávají volby, aby následně formulovaly své programy.*“²⁰ K témuž dospěli W. H. Riker a M. Laver s N. Schofieldem na základě svých poznatků. Pro strany je prvořadým cílem uspět u voličů, což

¹⁶ BROWNE, E., Peter RICE: *A Bargaining Theory of Coalition Formation*. 1979, s. 68.

BUTTERWORTH, R.: *A Research Note on the Size of Winning Coalitions*. 1971, s. 41.

¹⁷ BUDGE, I., Michael LAVER: *Office seeking and Policy Pursuit*. 1986 b, s.488.

¹⁸ ŘÍCHOVÁ, B.: c.d., s. 125.

¹⁹ V publikaci *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*.

²⁰ DOWNSE, A.: *An Economic Theory of Democracy*, s. 28.

jim zprostředkuje posty ve vládě, prosazení programu, na než nalákaly voliče je pro ně druhořadé, i když mají strany na základě získaných postů šanci prosadit část svých programů.²¹

M. Laver a K. Shepsle slovy Blanky Říkové připomínají, že všechny posty ve vládě nemají stejnou důležitost. Za nejdůležitější je pokládán post ministerského předsedy, důležitost jednotlivých ministerstev je možné pokládat za rovnější pouze v kontextu vztahů ministrů a jim svěřeným ministerstvům. Na základě několika komparativních analýz bylo prokázáno, že právě rozdílná důležitost přisuzovaná jednotlivým ministerstvům může být důvodem sporů ve vyjednávání o rozdělování ministerských postů. Někdy také dochází k tomu, že některé ze stran přímo podmiňují svou participaci na vládě přidělením konkrétních ministerstev. Lawrence C. Dodd uvádí: „*Rozdělení ministerských pozic v kabinetě může být proporční dle zastoupení strany v legislativě, může odrážet ideologické a emoční tendence, nebo být naprosto disproporční vzhledem k zastoupení v dolní komoře.*“²² Faktor, jež přisuzuje menším stranám podílejícím se na vládní koalici větší důležitost, je eventualita rozpadu této koalice v případě odchodu menší strany.²³

Prosazení politického programu jako cíl politického boje (policy-seeking theory)

Vzhledem k tomu, že evropské politické strany vznikaly na ideologickém podkladě, není možné opomenout ideologickou a programovou rovinu v úvahách o sestavování vlád. Zkoumaný aspekt, jímž se odlišuje evropská tradice od té americké je větší důraz kladený na programové hledisko tedy, že strany usilují o získání voličské podpory především jako vyslovení podpory jejich programu, jež chtějí následně díky získané podpoře prosadit v dolní komoře. Znamená to, že ministerská křesla

²¹ DOWNSE, : c.d., s. 30.

²² DODD, L.C: *Party Coalitions in Multiparty Parliaments: A Game-Theoretic Analysis*. 1973, s. 1096.

²³ ŘÍCHOVÁ,B.: c.d., s. 127.

nejsou pro jednotlivé aktéry cílem politického boje, jako v americké tradici, ale jsou prostředkem k prosazení vlastního programu.²⁴

Dle de Swaanova postřehu bude aktér usilovat o sestavení vítězné koalice, jíž bude součástí, a která podle jeho očekávání přijme politiku nejbližší jeho vlastním politickým preferencím.²⁵ Výhodou de Swaanova přístupu je, že na rozdíl od W. H. Rikera nabízí politologům možnost zkoumat mnohem podrobněji problematiku vazeb mezi exekutivou a legislativou. Dalším pozitivem je, že je možné tento přístup využít jako nástroj pro interpretaci tak specifických forem kabinetů jako jsou velké koalice či menšinové kabinety.²⁶

Studium podpory vlád vedlo politology k vytvoření dvou konceptů koalic podle toho, jakou podporu mají v legislativě, a to koalic exekutivních a legislativních. Legislativní koalice má podporu svých členů a to bez ohledu na to, jak velký podíl mají na vládě, což znamená, že může být větší, než koalice exekutivní. Podpora vládního návrhu zákona tak spíše než ze stranické disciplíny vychází z obsahové podoby návrhu. Za specifickou formu podpory je považována absence při hlasování o vládních návrzích, tato může sehrát roli při hlasování o důvěře vládě a to v případě schvalování menšinové vlády. Političtí teoretikové ale dlouho tyto dvě formy koalic opomíjeli, větší pozornost této tematice přineslo přenesení důrazu z *office-seeking theory* na *policy-seeking theory*. *Policy-seeking theory* zpochybňuje nutnost většinového postavení vlády v legislativě. Za předpokladu, že je hlavním cílem politického boje prosazení určitého programu, lze ho dosáhnout i bez přímého podílu na vládě.

Důvodem proč zůstat mimo vládní koalici je, že stávající vláda může poskytovat lepší možnosti pro prosazení stranické politiky této strany. Fakt, že jsou určité politické strany fakticky vně vlády neznamena, že si nemohou uchovávat nad vládou a jejími kroky výraznou kontrolu. Přímé náklady a obtíže spojené s vlastním podílem na vládě mohou být natolik vysoké, že

²⁴ K prosazení vlastního politického programu vedou i jiné cesty, např. blokování parlamentu.

²⁵ BUDGE, I., LAVER: *The Policy Basis of Government Formation*. 1993, s. 500.

²⁶ ŘÍCHOVÁ, B. c.d., s. 128.

může být pro stranu výhodnější podporovat politiku jiné strany, byť je téměř totožná s její vlastní politikou, „vlastní“ proto, že je fakticky méně nákladná.

Srozumitelnost a logiku tzv. velkým koalicím poskytuje pouze situace, kdy nejsou ministerské posty pokládány za rozhodující a jedinou odměnu tj. zisk. Je-li na první místo, co se týče důležitosti, kladen program, je možné se o ministerská křesla dělit s větším počtem partnerů bez obavy ze snížení předpokládaného zisku.

1.3 Typologie koaličních vlád

Minimální vítězná koalice (minimal winning coalition)

Vláda minimální vítězné koalice je tvořená stranami, jež kontrolují nejtěsnější většinu křesel v parlamentu za účelem zkombinování potřeby získat důvěru spolu s touhou dělit se o ministerské posty s co nejmenším počtem dalších aktérů. Koalice dvou a více stran, které společně kontrolují nadpoloviční většinu poslaneckých postů a nejsou v ní žádní členové, jejichž hlasy nejsou pro získání parlamentní většiny potřebné. V případě ztráty jednoho z partnerů ztrácí koalice potřebnou legislativní většinu.²⁷

Blíže se k minimální vítězné koalici vyjadřuje A. Lijphart: „*Rikerův princip velikosti předpovídá, že budou utvářeny minimální vítězné koalice: koalice dvou a více stran, vítězné v tom smyslu, že společně zaujímají většinu křesel v parlamentu, ale minimální proto, že nezahrnují žádnou stranu, která není potřebná k udržení většiny v parlamentu.*“²⁸

Jedním z důvodů pro formování minimálních vítězných koalic je zájem politických stran o maximalizaci jejich zisku. V parlamentních systémech má moc ten, který má zastoupení ve vládě a maximalizovat ji může tak, že se bude snažit získat co nejvíce křesel ve vládě, kolik bude moci. Pro vytvoření vlády si sice nejsilnější strana²⁹, byť s menšinou v legislativě, přizve do vlády další strany, ale nebude v jejím zájmu, aby se

²⁷ LAVER, M.: c.d. s. 69.

²⁸ LIJPHART, Arendt: *Democracies; Patterns of Majoritarian and Consensus Government*. 1984 Yale University. Cituje W. H. Rikera *The Theory of Political Coalitions*.

²⁹ Ve většině případů dostává šanci na sestavení vlády právě vítězná, tedy nejsilnější strana.

vlády účastnilo více subjektů, než je nezbytně nutné, jinak by snižovala svůj podíl na moci.³⁰

Nejlépe je možno pochopit důvody vedoucí k vytvoření minimálních vítězných koalic v kontextu teorie racionální volby, podle níž představuje vládnutí pro politické aktéry prvořadou hodnotu. Volby a posty v legislativě jsou tak především prostředkem, jak dosáhnout cíle obsazení postů v exekutivě. Jako poměrně neracionální se podle této teorie jeví potřeba dělit se o omezený počet exekutivních postů s někým, jehož hlasy v legislativě nejsou pro získání většinové podpory nutné. Minimální vítězná koalice je proto pokládána za základní, obecnou normu, všechny ostatní typy koalic, resp. vlád jsou pokládány za deviantní.

Na druhé straně je ale podle dalších teorií, které spíše zdůrazňují význam politických zájmů a programů v boji o hlasy voličů, možno vnímat minimální vítěznou koalici spíše jako okrajové a riskantní řešení, protože vystavuje vládu trvalému nebezpečí, že při sebemenších neshodách dojde ke ztrátě legislativní většiny.

Slabší stránkou koncepce minimální vítězné koalice je obtížnost odhadnout jaká vláda bude po volbách vytvořena. Jde o příliš obecný koncept a tak je třeba připojit ke konceptu minimální vítězné koalice další kritéria, aby bylo možné zúžit výběr koalic.

K těmto kritériím³¹ patří:

- a) kritérium velikosti, měřené počtem křesel v legislativě
- b) kritérium počtu členů koalice
- c) kritérium programové (ideologické) vzdálenosti mezi členy koalice
- d) kritérium kombinující počet členů a jejich ideologickou orientaci.

³⁰ LIJPHART, A.: c.d. s. 48.

³¹ ŘÍCHOVÁ, B.: c.d., s. 131.

Tabulka 1: Aplikace na koalici zformovanou v červnu 1998

Levice				Pravice
KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	US	ODS
(A)	(B)	(C)	(D)	(E)
24	74	20	19	63
Celkový počet mandátů v dolní komoře parlamentu: 200				

Zdroj: Autorka

Typy koalic podle jednotlivých kritérií, povolební situace v ČR 1998 ³²

- minimální vítězná koalice: CDE (102), BCD (113), ABC (117), ABD (118) ³³
- koalice s nejmenším počtem křesel: CDE (102) ³⁴
- koalice s nejmenším počtem členů: BE (137) ³⁵
- koalice s nejmenší programovou vzdáleností členů: CDE (102), BCD (113) ³⁶
- minimální vítězná ideologicky propojená koalice: BCD (113), CDE (102)

Tabulka 2: Aplikace na koalici zformovanou v lednu 2007

Levice				Pravice
KSČM	ČSSD	Strana zelených	KDU-ČSL	ODS
(A)	(B)	(C)	(D)	(E)
26	74	6	13	81
Celkový počet mandátů v dolní komoře parlamentu: 200				

Zdroj: Autorka

- minimální vítězná koalice: AE (107), BE (155), ABC (106), ABD (113)
- koalice s nejmenším počtem křesel: ABC (106)
- koalice s nejmenším počtem členů: AE, BE
- koalice s nejmenší programovou vzdáleností členů: ABC
- minimální vítězná ideologicky propojená koalice: ABC

M. Leisseron vytvořil ještě doplňkové kritérium a to kritérium počtu členů koalice. Koalice je vystavena menším koaličním tlakům, čím bude v koalici existovat méně třecích ploch. Toho lze dosáhnout co nejnižším

³² Vycházím z modelu tabulky na straně 48 v *Democracies; Patterns of Majoritarian and Consensus Government* od Arenda Lijpharta. Řazení stran levice -> pravice vychází z Klímova řazení stran na pravo-levé škále. Tabulku jsem si zpracovala sama.

³³ J. von Neumann a O. Morgenstern citovaní v NOVÁK, M.: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. 1997, s.186.

³⁴ W. Riker citován v NOVÁK, M. : c.d., s. 186.

³⁵ LEISSERSON: M.A.: c.d., s. 770-778.

³⁶ R. Axelrod citovaný v NOVÁK, M.: c.d., s.186.

možným počtem členů koalice.³⁷ Nižší počet členů koalice také usnadňuje vyjednávání a zvyšuje šance takovéto minimální vítězné koalice na udržení potřebné legislativní většiny.

Pokud budeme minimální vítězné koalice posuzovat na základě kritéria ideologické programové vzdálenosti, můžeme vyhodnotit výraznější ideologickou vzdálenost mezi subjekty koalice jako eventualitu, jež v sobě skrývá zárodky příštích konfliktů. Z úvah o koaličních uskupeních lze na základě tohoto kritéria již v počátcích zcela vyloučit všechny teoreticky možné vítězné koalice, které by při svém vzniku spojily extrémní, tj. programově vzdálené, politické strany.

Spojením dvou výše zmíněných kritérií počtu koaličních partnerů a ideologické orientace dochází R. Axelrod k závěru, že ke vzniku životaschopné a účinné vítězné koalice dochází tak, že se vzájemně spojí pouze ti straničtí „sousedé“, kteří si jsou ideologicky a programově nejbližší. Přijímání členů končí okamžikem dosažení většinové podpory v legislativě. Takováto koalice nemusí být nutně minimální vítěznou koalici, v rámci spojování do ní může být začleněn i partner v meziprostoru, čímž často bývá malá tzv. pivotální strana, která plní funkci spojnice mezi ideologicky vzdálenějšími, ale pro koalici nezbytnými většími stranami.³⁸

Velká koalice (surplus majority coalition, oversized cabinet)

Takováto koalice má aspoň jednoho nebo více tzv. nadbytečných členů. Řadí se tak do stejné skupiny jako menšinové vlády. Důvodem je, že nadbyteční partneři vládě neposkytují žádné výhody ve vztahu k legislativě, ale zatěžují ji většími náklady.

V empirickém výzkumu se lze setkat i se situacemi, kdy jasný vítěz voleb – většinová strana – vytváří koalici, a to zcela bez ohledu na nadbytečnost legislativních postů, které tím získá. Důvody motivující takové rozhodnutí lze hledat v důrazu na programové zájmy a vazby mezi stranami či v obavách o výsledek hlasování v případech, kdy chybí

³⁷ LEISSERSON, M.: *Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games*. 1968, s. 774-5.

³⁸ BUDGE, I., LAVER, M.: c.d. 93, s. 506.

výraznější stranická disciplína. Velké koalice mohou sloužit jako ochrana politické strany, před deviantním chováním vlastních poslanců. Dle G. Luebberta je důvodem formování velkých koalic snaha dominantní strany v koalici předejít možnosti, že by byla vydírána mnohem méně důležitým koaličním partnerem.³⁹

Pro vysvětlení vzniku velkých koalic je třeba sáhnout k interpretacím zdůrazňujícím význam tvorby politického výstupu. I zde lze rozlišit dvě interpretační východiska. První východisko klade důraz na charakter stranického systému, pro druhé je důležitější společenský kontext, v němž takové koalice vznikají. Pro interpretace přisuzující politickému programu velkou důležitost při vytváření koaličních vlád nejsou tyto velké koalice deviantním či problematickým jevem, neboť větší počet partnerů nemůže ohrozit hlavní cíl, jímž je celospolečenský zájem.

Tradice začleňování většího počtu stran do vládních koalic než je potřeba se tvořilo desetiletí a jedním z hlavních cílů stran bylo sjednotit se za účelem odstavení komunistických stran od podílu na moci.⁴⁰

Menšinové vlády

V některých zemích je vytvoření menšinové vlády obtížné ne-li nemožné. Existují ale země, ve kterých funguje tzv. pozitivní parlamentarismus, což znamená, že vlády musejí získat podporu napříč několika stranami zastoupených v dolní komoře před nástupem do funkce, tedy jim musí být vyjádřena důvěra poslanecké sněmovny. V rámci evropského prostoru lze nalézt země uplatňující negativní parlamentarismus, což znamená, že vláda nemusí projít hlasováním o důvěře, a i kdyby požádala sněmovnu o vyslovení důvěry a nedostala by ji, nemusela by odstoupit. Vláda tak zůstane u moci, dokud poslanci hlasující proti ni nevytvoří vlastní většinu pro zformování nové vlády. Takovéto prostředí je tedy příznivější pro vytvoření menšinových vlád, jež hledají podporu napříč sněmovnou.⁴¹

³⁹ LAVER, M.: c.d., s. 85.

⁴⁰ BALE, T.: c.d., s. 87.

⁴¹ BALE, T.: c.d., s. 86.

Specifikem menšinových vlád je, že vznikají v tzv. menšinové situaci, kdy žádná ze stran v legislativě nekontroluje více než 50 % poslaneckých mandátů.

Pro vznik menšinových vlád jsou příznivé tyto situace:

- 1) očekává se, že volební výsledek stvoří většinovou stranu, toto očekávání není naplněno
- 2) ve stranickém systému je zahrnuta jistá forma mobility oslabující systém natolik, že není možné zajistit většinu
- 3) za specifických podmínek jsou zapomenuty odlišnosti mezi politickými stranami, což poskytuje na omezenou dobu takové prostor k vládnutí
- 4) rozpadla se tradiční koalice, u moci zůstává část předchozích koaličních partnerů dokud není obnovena předchozí koalice či vytvořena nová -většinová vláda
- 5) politická strana ve vládě postrádá pouze několik křesel k vytvoření potřebné parlamentní většiny

Případy 1,3,4 menšinových vlády lze označit za čekatele na většinu. V případě 2 jde o ukázkou zablokování systému na základě rozložení politických preferencí společnosti.

Poslední případ 5 je možné vyhodnotit jako téměř většinovou vládu. Je také nejběžnějším případem výskytu menšinové vlády.⁴²

Jak tedy vysvětlit skutečnost, že se opozice sama neujme vlády, když k tomu má předpoklady? Odpověď nám nabízí Kaare Strøm svou „racionální teorii menšinových vlád“ založenou na názoru, že motivací politických stran je ovlivňovat utváření politiky v parlamentu. Existenci menšinových vlád je možné vysvětlit dvěma důvody: za prvé je tyto vlády nutné hodnotit v kontextu prospěchu z přímé účasti na procesu vládnutí. Čím má opozice větší možnost ovlivnit výslednou politiku vlády, tím je menší prospěch spojený s přímou účastí ve vládě. Neúčast ve vládě vyvažuje možnost politických stran stát se silnou opozicí. Druhým důvodem je, že účast ve vládě je také možno hodnotit v kontextu budoucích šancí na

⁴² LAVER, M.: c.d., s. 72.

úspěch v příštích volbách. S rizikem ohrožení či snížení šance strany na úspěch v příštích volbách se zvyšuje pravděpodobnost, že pro ni bude mnohem výhodnější přenechat momentální vládnutí menšinové vládě.⁴³

Dočasná neúčast ve vládě nemusí nutně značit dlouhodobou neochotu vládnout, je spíše důkazem vůle čekat na mnohem vhodnější podmínky. Podle M. Lavera a Schofielda je i toto vysvětlení stále v zajetí tezí vyplývajících z tradice „*office seeking theory*“. Menšinová vláda je v hodnocení na základě výše zmíněné teorie ve skutečnosti tím, kdo prohrál a jen čeká na svou konečnou porážku. Nehledě na tuto námitku Strømův přístup umožňuje ukázat, že menšinové vlády mají v některých politických systémech víceméně stabilní místo, což potvrzuje i Tim Bale výčtem zemí, ve kterých fungují menšinové kabinetu.⁴⁴ J. Elklit cituje K. Strøma takto: „*Tradiční výklady spojují menšinové vlády s politickou nestabilitou frakcionalizací, polarizací a dlouhým a také obtížným procesem formování vlády. ...data v některých případech dokazují úplný opak. ...formování menšinových vlád je důsledkem racionálního chování stran....*“⁴⁵

⁴³ LAVER, M.: c.d., s. 73-77.

⁴⁴ BALE, T.: c.d., s. 86-87.

⁴⁵ STRØM, K.: *Minority Government and Majority Rule*. 1990, s. 89. In: ELKLIT, J.: *Party Behavior and the Formation of Minority Coalition Governements: Danish Experiences from the 1970s and 1980s*. S.63-64.

2 VLÁDNÍ KOALICE 1998–2002

2.1 Nástin předvolební situace

Lze říci, že výsledky voleb do PS PČR v roce 1996 do značné míry ovlivnily následný vývoj jednak posílením ČSSD a jednak takovým rozložením politických sil ve sněmovně, které vyústilo v situaci popisovanou jako volební pat, protože strany vládní koalice⁴⁶ získaly ve sněmovně pouze 99 mandátů a vytvořily tak menšinovou vládu, přičemž se musely opírat i o toleranci ČSSD. Koalice pravicových stran vytvořila menšinovou vládu, která nebyla vnitřně soudržná. Politický zápas tak probíhal na dvou úrovních, jak mezi levicí a pravicí, tak i uvnitř pravice. Během roku 1997 začaly narůstat ekonomické problémy a vládní strany nacházely na způsob jejich řešení jen těžko společný názor. Koalici poškozovalo i nadále se objevující množství afér, podvodů, tunelování bank.⁴⁷ Vláda se nedokázala vyrovnat s tíhou finančních skandálů, nebyla schopna adekvátně napravovat transformační chyby. K tomu se přidaly vnitřní problémy nejsilnější koaliční strany, ODS, kde panoval nesoulad mezi straníky o tom, jakým směrem se má nadále ubírat politika strany.

Aféry spojené s financováním ODS byly jednou z příčin rozpadu koalice, důkazem toho je odstoupení ministra zahraničí a místopředsedy ODS Josefa Zielence, z důvodu jemu nezřetelného hospodaření strany, ze všech svých funkcí. Následovala výzva Josefa Luxe k vypracování nového programového prohlášení vlády, výkonná rada ODS to ale zamítla. Josef Lux požádal premiéra Klause, aby se vzdal své funkce. Jan Ruml a Ivan Pilip (oba z ODS) požadovali, aby Klaus rezignoval na post předsedy strany. Na základě demise 8 ministrů⁴⁸ koalice deklaroval prezident jako nejlepší řešení demisi celé vlády. Na podzim roku 1997 tedy padla koaliční vláda a došlo k rozštěpení ODS, jehož výsledkem bylo založení Unie svobody. Za zcela nové politické situace bylo na počátku roku 1998 rozhodnuto o konání předčasných voleb v červnu téhož roku. Prezident

⁴⁶ ODS, KDU-ČSL, ODA

⁴⁷ Taktéž se objevily první skandály spojené s financováním politických stran.

⁴⁸ Čtyř ministrů za KDU-ČSL a čtyř za ODA.

jmenoval sestavením překlenovací vlády Josefa Tošovského, tato vláda byla složená z členů KDU-ČSL, ODA, US a několika nestraníků, dostala časově i politicky omezený mandát. ODS, která se na sestavování vlády nepodílela, odešla do opozice.

Po ODS postihly problémy s financováním strany i ODA. Skandály spojené se sponzorskými dary vedly k poklesu počtu jejich příznivců až na jedno procento. ODA se z tohoto důvodu rozhodla v předčasných parlamentních volbách nekandidovat.

2.2 Volební výsledek

Předčasné parlamentní volby byly reakcí na chyby a nedostatky předešlé ekonomické transformace a přinesly několik překvapení. Kromě opětovného posílení ODS, která se z desetiprocentní voličské přízně na počátku roku 1998 dostala na volebních 27,7 %⁴⁹ se podařilo vítězná ČSSD získat 32,3 % hlasů⁵⁰. což bylo téměř o šest procent více, než v předchozích volbách. KDU-ČSL a KSČM si polepšily o necelé jedno procent ziskem 9 % respektive 11 %. US dosáhla na 8,6 % procent, což jí zajistilo zisk 19 mandátů v parlamentu.⁵¹

Zisky parlamentních stran:

Strana	% hlasů	Počet mandátů
ČSSD	32,3	74
ODS	27,7	63
KSČM	11,0	24
KDU-ČSL	9,0	20
US	8,6	19

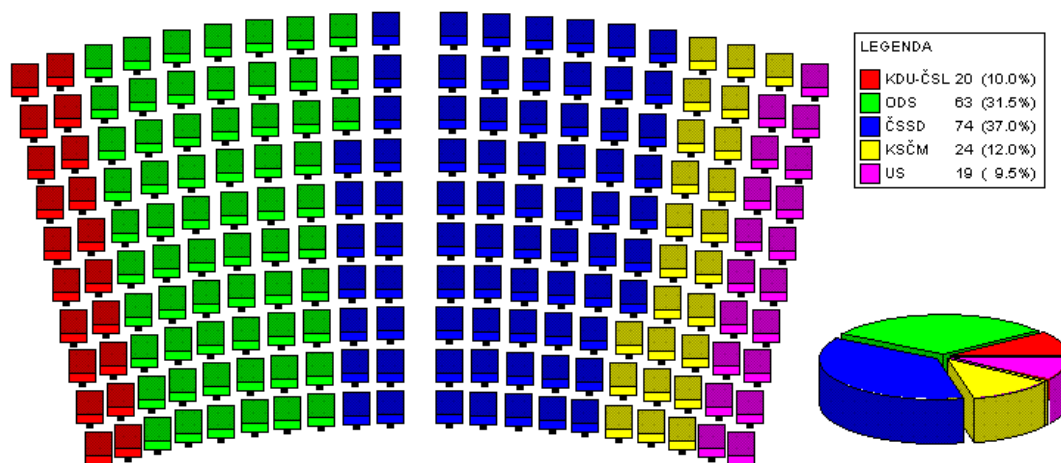
Zdroj: Klára Čechová dle volebního serveru ČSÚ www.volby.cz

⁴⁹ ODS ztratila oproti volbám v roce 1996 necelá dvě procenta.

⁵⁰ Zisk ČSSD se tak zvýšil téměř o šest procent.

⁵¹ ŘEHÁKOVÁ, Blanka: *Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů*. Sociologický časopis, 35, 1999, č.3, s. 312.

Obrázek 1: Konečné rozdělení mandátů po volbách do PS PČR v r. 1998

Zdroj: Volební server ČSÚ www.volby.cz

2.3 Možné varianty vládních koalic

Tabulka 3: Nejpravděpodobnější varianty koalic⁵²

Typ koalice/Strany	ODS	ČSSD	KDU-ČSL	US	KSČM	celkem mandátů
většinová	63		20	19		102
většinová	63	74				137
menšinová		74	20			94
většinová		74	20	19		113

Tabulka 4: Hypotetické varianty koalic

Typ koalice/Strany	ODS	ČSSD	KDU-ČSL	US	KSČM	celkem mandátů
menšinová	63			19		82
většinová	63	74	20			157
většinová	63	74		19		156
menšinová	63		20			83
menšinová		74		19		93
menšinová		74			24	98

Zdroj: Autorka

⁵² Oba grafy je třeba číst po sloupcích. Graf jsem zpracovala na základě volebních výsledků voleb do poslanecké sněmovny z roku 1998.

V červnových volbách do Sněmovny v roce 1998 nezískala žádná strana dostatečné procento hlasů, aby jí to zajistilo parlamentní většinu, a tedy možnost sestavit jednostranickou vládu. Z logiky výsledků voleb vyplývala nutnost pokusit se o sestavení koaliční vlády.

Nulový koaliční potenciál bychom mohli v té době přiřadit pouze KSČM, kterou všechny parlamentní strany považovaly oficiálně za antisystémový subjekt. Proto je KSČM vyřazena z dalších úvah o sestavení smysluplné koalice. Na české politické scéně tak zůstávají pouze čtyři politické strany schopné zformovat většinovou vládu. Na základě dříve uvedené typologie standardního utváření koalic se jako první varianta nabízí minimálně spojená vítězná koalice. Všechny ostatní možné koalice se jeví jako přinejmenším neobvyklé.

První taková koalice by byla složena z ČSSD+KDU-ČSL+US, jež by měla dohromady 113 mandátů. Takovouto koalici upřednostňoval jak předseda KDU-ČSL Josef Lux tak také prezident Havel. K ustavení této koalice nakonec nedošlo, protože pravicová Unie svobody Jana Rumla odmítla utvořit nejen vládní, ale i parlamentní koalici se sociální demokracií Miloše Zemana. Mezi pravicovou US a levicovou ČSSD existovala velká ideologická vzdálenost. Přesto nelze vyloučit, že by to byla jedna z možných minimálních vítězných spojených koalic, předpokládáme-li, že US je na pravolevé škále méně napravo než ODS.⁵³ Dalším pozitivním faktorem by byla účast KDU-ČSL, která by mohla plnit roli mediátora a pivotální strany. K obdobné variantě této hypotetické koalice došlo až po volbách v roce 2002, kdy se na vládě podílely stejní aktéři, ale s odlišným počtem mandátů 101.

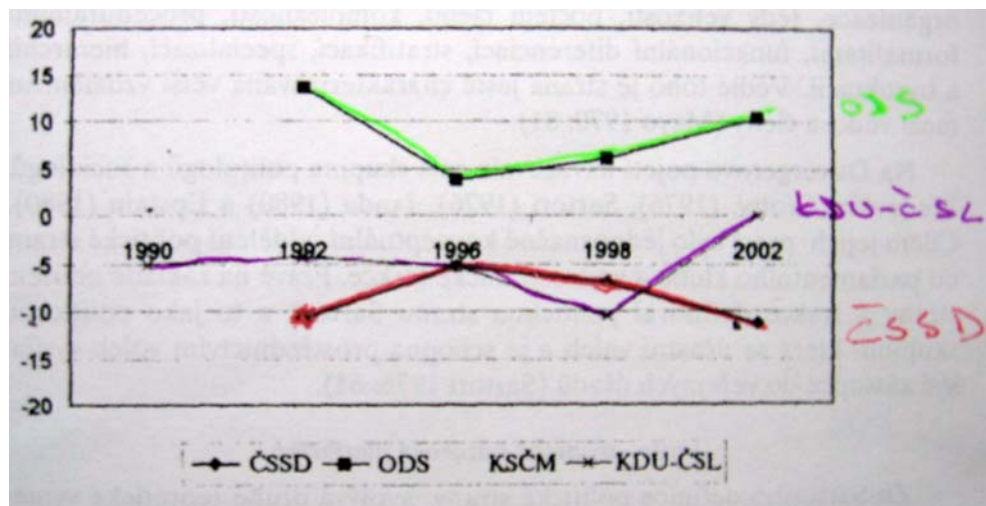
Druhou minimálně spojenou vítěznou koalici by byla koalice ODS + KDU-ČSL + US, jež by v dolní komoře Poslanecké Sněmovny měla 102 poslaneckých křesel. Byla by to také minimální vítězná koalice s nejmenším počtem křesel, jak ji chápe Riker a současně by byla i minimální koalici stran sousedících na stranickém spektru. Důvody, proč se tato teoreticky ideální koalice pravého středu neuskutečnila, jsou evidentní: Unie svobody

⁵³ Tento fakt vychází z Klímova řazení stran na pravolevé škále.

je složena hlavně z těch politiků, kteří vystoupili v roce 1997 z ODS, a KDU-ČSL je strana, která v roce 1997 svým vystoupením z tehdejší podobné pravostředové koalice ODS+KDU-ČSL+ODA způsobila pád Klausovy vlády.

Třetí alternativou je koalice ČSSD+ODS, jíž by náleželo 137 mandátů. Koalice tohoto typu je nazývána velkou koalicí⁵⁴. Protože by sdružovala dvě nejsilnější strany, byla by ve skutečnosti minimální vítěznou koalicí sdružující nejmenší počet stran, jak ji chápe M.A. Leiserson. Její zjevnou nevýhodou by ale byla velká ideologická vzdálenost mezi oběma stranami.

Graf 1: Socioekonomická dimenze programových hledisek od voleb 1990 do voleb 2002

Zdroj: Mansfeldová, Zdenka: *České politické strany po deseti letech vývoje*. In: II. kongres českých politologů. 2003, s. 470.

„Z grafu je patrné, jak se vyvíjela stanoviska k zásadním ekonomickým otázkám, na nichž se profilovaly strany v předvolebním soupeření. Kladné hodnoty zde představují pravici, záporné levici. Vidíme například, že v roce 1998 byla bližší stanoviska ČSSD a ODS než ODS a KDU-ČSL.“⁵⁵

⁵⁴ Dále se ale budeme spíše zabývat mnohem přesnější Klímovou specifikací této vládní koalice.

⁵⁵ Mansfeldová, Zdenka: *České politické strany po 10 letech vývoje*. In: II. kongres českých politologů. Praha 2003, s. 470.

Výchozí povolební situace nebyla pro strany usilující o vytvoření vládní koalice příliš jednoduchá. Pokud bychom vycházeli z předvolebních prohlášení lídrů jednotlivých stran a jejich stanoviska k případným koaličním partnerstvím, nebylo by možné sestavit funkční většinovou vládu. V úvahu by přicházely jediné koalice ČSSD+KDU-ČSL či KDU-ČSL+US, avšak těm by patřilo 94 respektive 39 mandátů v poslanecké sněmovně. Shrňme si tedy tato vyjádření. ČSSD si zakázala sestavit vládu s oběma pravicovými stranami, US a ODS. KDU-ČSL jen s velkými výhradami připouštěla koalici s ODS a Uníí svobody, zcela odmítla spojení s ČSSD, vůči ODS vyjadřovala značné výhrady⁵⁶. ODS jasně deklarovala nepřijatelnost spolupráce s ČSSD, ale taktéž se nepřátelsky vyjadřovala i vůči KDU-ČSL a US, což mělo nejspíše kořeny v odchodu KDU-ČSL z menšinové pravostředové koalice.

Jak uvádí M. Klíma: „*Dvě nejsilnější strany, jedna na levici, druhá na pravici, vykazují nejmenší koaliční schopnost. Víceméně středová strana KDU-ČSL disponuje nejvyšší mírou koaličního potenciálu.*“⁵⁷ Obě dvě nejsilnější strany spojoval však společný zájem omezit vliv malých stran a také omezit manévrovací prostor prezidenta republiky.

2.4 Povolební vyjednávání

Jako první byl sestavením vlády pověřen představitel strany vítězné ve volbách – předseda ČSSD Miloš Zeman. Jeho strana začala vyjednávat se svým programově nejbližším partnerem ve středu politického spektra, jímž byla KDU-ČSL. K parlamentní většině ale oběma subjektům scházelo 7 křesel, bylo třeba rozšířit koalici o třetího partnera, KDU-ČSL prosazovala Unii svobody. Takováto trojkoalice se svým součtem 113 mandátů jevila jako přirozené uskupení, jež odpovídá nejběžnějšímu koaličnímu tvaru vlády a to minimálně vítězné spojené koalici. V tomto případě koalice by navíc došlo jak k uplatnění principu maximalizace moci, tak principu relativní programové blízkosti. Kromě paritního zastoupení

⁵⁶ Jak již ale bylo zmíněno, tak Unie svobody je odštěpenkou stranou ODS, od které se její čelní představitelé odtrhli v roce 1997.

⁵⁷ KLÍMA, Michal: *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Praha 2001, s.19-20.

nabídla ČSSD nabídla svým partnerům dokonce i premiérské křeslo. Zeman taktéž na svých jednáních navrhl, aby zastoupení ve vládě odpovídalo poměru 8:4:4 (ČSSD:KDU-ČSL:US) a to za situace, kdy poměr mandátů mezi těmito stranami byl přibližně 3:1:1. Pravděpodobným důvodem Zemanovi vstřícnosti byla slabost jeho strany související s historicko-politickou situací v ČR po r. 1989, kdy se kyvadlo voličských sympatií vychýlilo opačným směrem, než byl orientován původní komunistický režim a to doprava, levice byla na čas zkompromitována. Proto, jak zmiňuje Klíma, šly ústupky při povolebním vyjednávání ze strany ČSSD tak daleko.⁵⁸

KDU-ČSL s návrhem souhlasila, ale US jej nepřijala, její odmítnutí spočívalo v ideologickém hledisku, na základě kterého se strana odmítala kompromitovat s levicí. Souběžně také proběhly první rozhovory ODS s US a KDU-ČSL o možných řešení povolební situace. ODS si pro svou případnou účast ve vládě ovšem stanovila některé požadavky⁵⁹, bez jejichž naplnění nebyla ochotna na vládě participovat. S těmito požadavky nesouhlasila ani jedna z menších stran (US, KDU-ČSL). Ve stejný den, kdy se konaly zmíněné rozhovory, začala ODS vyjednávat také s ČSSD a jejich předsedové se shodli na podmínkách vzájemné komunikace. Václav Klaus vyjádřil ochotu tolerovat menšinovou vládu ČSSD. Dne 7. 7. 1998 ODS definitivně ukončila jednání s US a KDU-ČSL a rozhodla se akceptovat vládu ČSSD. Celý proces povolebních vyjednávání byl ukončen podpisem *Smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí v ČR*,⁶⁰ ve které se strany zavázaly k dodržování mechanismů vzájemné komunikace a spolupráce v přesně specifikovaných bodech.⁶¹

Kontrakt mezi ODS a ČSSD byl však výsledkem racionální volby, neboť oba opozičně smluvní partneři byli přesvědčeni, že jim smlouva přinese zisk. A to zisk hned ve dvou rovinách. Jednak si oba věřili, že druhého

⁵⁸ KLÍMA, M.: c.d., s.18-19.

⁵⁹ Její většina ve vládě, konformita koaličních poslanců s vládními návrhy zákonů aj.

⁶⁰ Viz znění *Smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice* v části Přílohy.

⁶¹ PŠEJA, Pavel: *Stranický systém České republiky*. Brno 2005, s. 78.

v příštích volbách porazí a také počítali s tím, že se jim podaří vytvořit systém dvou stran a že oni dva budou alternovat u moci.

2.5 Charakteristika vládní koalice

Pokud rozdělíme pojem koalice na volební, parlamentní a vládní, je zřetelné, že v případě koalice ČSSD a ODS nejde ani o volební ani o vládní koalici. Lze ji kategorizovat jako velmi omezenou parlamentní koalici. Analýza hlasování jednotlivých poslaneckých klubů je důkazem, že s ČSSD nejčastěji nehlasují poslanci strany s níž uzavřela Smlouvu tedy ODS, ale poslanci KSČM a poslanci KDU-ČSL, tedy poslanci domnělé opozice.⁶²

Hlavním cílem stran nemusí být vždy zisk ministerských postů, přesto mohou disponovat takovou mocí, že se bez jejich podpory vláda neobejde. Arend Lijphart označuje takové politické subjekty jako „podpůrné strany“ (*support parties*), neboť namísto přímého vstupu upřednostňují pozici vně kabinetu (Lijphart s. 53). Klíma dodává: „*Koalici tvoří strany, které jsou buď jejími přímými členy, nebo na nichž závisí schválení a následné setrvání vlády u moci.*“⁶³ Zisk ODS je založen smluvně, strana má slíbené odměny v podobě postů, obsadila místa předsedů obou komor parlamentu, a místa vedoucích kontrolních orgánů Poslanecké Sněmovny⁶⁴; dále je jí umožněno konzultovat s vládou způsob řešení zahraničněpolitických a vnitropolitických otázek před tím, než jsou projednávány v parlamentu; Smlouva jí garantuje spolupráci na ústavních změnách a uděluje jí právo sestavit vládu v případě příštího volebního vítězství.

O jaký typ vlády se tedy jedná? Množství novinářů a politologů je toho názoru, že jde o menšinovou vládu. Limitem této kategorizace je, že vznik a existence této vlády ČSSD jsou přímo závislé na dohodě s ODS. Tato vláda vzniká a padá v souvislosti s přáním ODS, která tedy působí jako takzvaná „podpůrná strana“ ve vztahu k vládě. Kabinet z roku 1998 lze

⁶² NOVÁK, Miroslav: *Relevance malých politických stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“*. Politologická revue, Vol. V, Nr.2, 1999, s. 66.

⁶³ KLÍMA, M.: c.d., s.16.

⁶⁴ Dále ještě místa předsedy rozpočtového výboru PS a prezidenta NKÚ.

definovat jako „tichou velkou koalici“.⁶⁵ Velkou proto, že na spolupráci se podílí dvě největší strany, jež mají v poslanecké sněmovně více než 2/3 mandátů a tichou proto, že jedna ze stran se přímo nepodílí na vládě (nepodílí se na exekutivě).

Ve II. článku Smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí v ČR se také stanovuje, že vítězná strana respektuje právo té druhé být této vládě opozicí, tímto slovním obratem se strany snaží zastříti skutečný stav věcí – strana ODS jako podpůrná strana je členem velké koalice a skutečnou opozicí jsou strany KSČM, US, KDU-ČSL. Klíma na základě tohoto argumentu upravuje své označení vládního uspořádání na „skrytou tichou velkou koalici“.⁶⁶

Tato koalice nespadá do kategorie věcně programových koalic zaměřených na hledání společných řešení společenských a politických problémů země, v první řadě jde o zcela účelové spojení. Ačkoliv je mocenský prvek přítomný v každé koalici, v tomto případě je moc povýšena na hlavní smysl vládního uspořádání. Podpůrná strana (ODS) dokonce prohlašuje, že smyslem smlouvy je poskytnout ČSSD prostor historicky se znemožnit. Obě strany se pak negativně vymezují vůči dalším parlamentním stranám, jedním z cílů Smlouvy je snaha omezit vliv třetích parlamentních stran. Jádrem uzavřené dohody jsou první dva články, které víceméně předpokládají vytvoření podmínek pro přechod na systém dvou stran. Hlavním nástrojem se měla stát volební reforma.

⁶⁵ KLÍMA, M.: c.d., s. 20.

⁶⁶ KLÍMA, M.: c.d., s. 21.

3 VLÁDNÍ KOALICE LEDEN 2007 - BŘEZEN 2009

Martin Bursík před volbami 2006 deklaroval, že Strana zelených se nebude účastnit vlády, ve které by měla zastoupení i KSČM, nebo menšinové vlády ČSSD s tichou podporou KSČM, kterou předseda ČSSD Jiří Paroubek před ani po volbách nevyklučoval. M. Bursík prohlásil, že v prezidentské volbě jeho strana nepodpoří V. Klause, což mohlo být překážkou při povolebních vyjednáváních s ODS. Bursíkovy deklarace nespolutpráce s KSČM tak teoreticky mohly vést tomu, že by dvě nejsilnější strany (ODS a ČSSD) zahájily jednání o vytvoření společné velké koalice nebo o napodobení koaličního projektu z léta 1998.⁶⁷

Období před volbami 2006 se neslo v atmosféře rýsující se bipolarity stranického systému. Na jedné straně stála ČSSD a KSČM a na druhé ODS a KDU-ČSL. Strana zelených se, přes pozdější příklon k pravo–středovým formacím snažila prezentovat jako subjekt stojící mimo tradiční pravolevé pojetí politiky.⁶⁸

3.1 Volební výsledek

Zisky parlamentních stran:

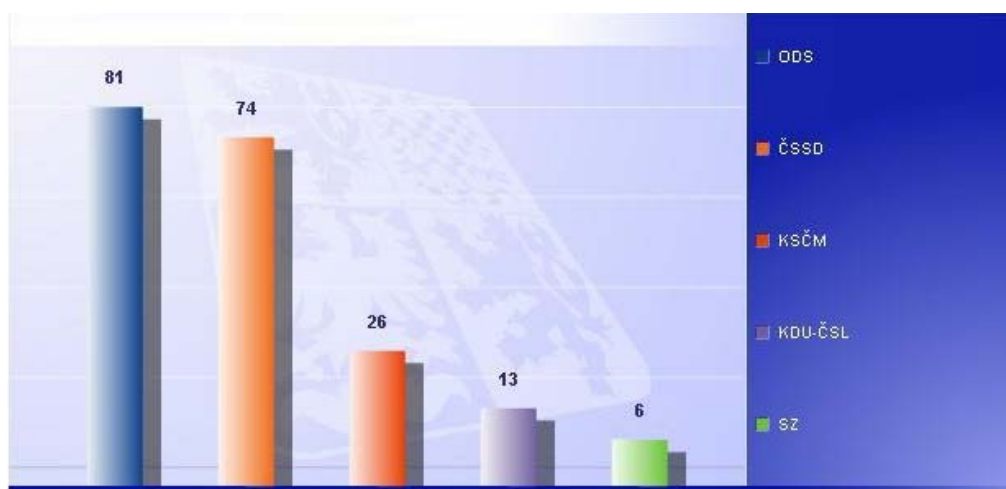
Strana	% hlasů	Počet mandátů
ODS	35,38	81
ČSSD	32,32	74
KSČM	12,81	26
KDU-ČSL	7,22	13
Strana Zelených	6,29	6

Zdroj: Volební server ČSÚ: www.volby.cz

⁶⁷ RIISHOJ, S.: *Parties and Party Systems in the CEESC – with Special Focus on Poland and the Czech republic*. S.118

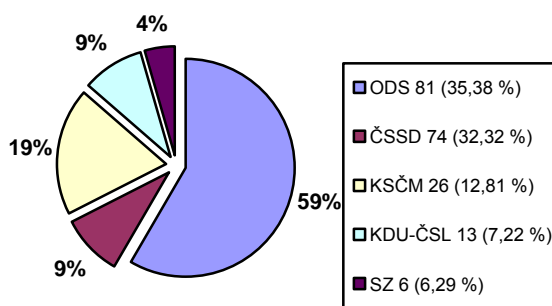
⁶⁸ ČALOUD, D., FOLTÝN, T., HAVLÍK, V.: *Politické strany a jejich systém v období 2006-2006*. S.38. Volby do PS.

Graf 2: Počet mandátů jednotlivých stran v PSP ČR

Zdroj: Volební server ČSÚ: www.volby.cz

Graf 3: Procentuální zisky stran ve volbách do PSP ČR v roce 2006, počet mandátů a procentuálně vyjádřené procento křesel získaných v dolní komoře

Zdroj: Autorka dle Volebního serveru ČSÚ: www.volby.cz

Vítězem parlamentních voleb konaných v červnu 2006 se stala ODS se ziskem 35,38 % a 81 mandátů v Poslanecké sněmovně. ODS tak dosáhla nejvyššího zisku ve volbách do PS ve své dosavadní historii a navýšila svůj volební zisk o necelých 11 % oproti roku 2002. Jako druhá nejsilnější strana vyšla z červnových voleb ČSSD se ziskem 32,32 %, které jí přinesly 74 mandátů v PS. ČSSD sice získala o 4 % a 4 mandáty více než ve volbách z roku 2002 a zopakovala svůj úspěch z voleb v roce 1998, ale tentokrát jí

nezaručil možnost stát se vítězem voleb a být tím, kdo bude mít možnost jako první začít sestavovat vládu.⁶⁹

Třetí nejsilnější stranou byla, tak jako v předchozích volbách, KSČM, tentokrát již s nižším ziskem než v předchozích volbách. Z důvodu vyšší volební účasti⁷⁰ způsobené agresivnější volební kampaní získala 12,81 %.⁷¹ Tyto volby přinesly zklamání KDU-ČSL, která získala 7,22 %. V předchozím koaličním projektu, kdy se ve volbách ucházela o hlasy voličů společně s Uníí svobody – Demokratickou unií, KDU-ČSL získala 14,27 % a více než dvojnásobný počet křesel v PS. KDU-ČSL získala dokonce o 2 % méně než ve volbách v roce 1998. V těchto volbách tedy došlo k jejímu velkému oslabení, nikoliv ke snížení jejího koaličního potenciálu, spíše naopak.

Překvapením voleb se stala Strana zelených, která se dostala do PS se ziskem 6,29 % hlasů jako nový parlamentní subjekt. Volební práh nepřekonal US – DEU.

3.2 Možné varianty vládních koalic

Tabulka 5: Nejpravděpodobnější varianty koalic⁷²

Typ koalice/Strany	ODS	ČSSD	KDU-ČSL	SZ	KSČM	celkem mandátů
menšinová	81		13	6		100
většinová	81	74				155
menšinová		74	13			87

Zdroj: Autorka dle volebních výsledků z Volebního serveru ČSÚ:

www.volby.cz

⁶⁹ Ve volbách v roce 1998 ČSSD získala taktéž 32,32 % hlasů všech voličů.

⁷⁰ Volební účast ve volbách v roce 2006 byla 64,47 %, v roce 2002

⁷¹ KSČM získala téměř o 6 % méně než ve volbách v roce 2002, ale o 1,8 % více než v roce 1998.

⁷² Grafy jsem zpracovala na základě volebních výsledků voleb do poslanecké sněmovny z roku 1998.

Tabulka 6:Hypotetické varianty koalic

Typ koalice/Strany	ODS	ČSSD	KDU-ČSL	SZ	KSČM	celkem mandátů
menšinová	81			6		87
většinová	81	74	13			168
menšinová	81		13			94
většinová		74		6	26	106
menšinová		74		6		80
menšinová		74	13	6		93
většinová		74	13		26	113

Zdroj: Autorka dle volebních výsledků z Volebního serveru ČSÚ:

www.volby.cz

V červnových volbách do PSP ČR v roce 2006 nezískala žádná strana dostatečné procento hlasů, které by jí zajistilo parlamentní většinu s možností sestavení jednostranické vlády. Z logiky výsledků voleb vyplývá nutnost pokusit se o sestavení koaliční vlády.

Velmi omezený koaliční potenciál byl přisuzován pouze KSČM. V důsledku změn na pozici předsedy ČSSD došlo k většímu sblížení s KSČM. V závěru volebního období 2002-2006 hledala vládní ČSSD podporu pro své zákony nejen u svých koaličních partnerů KDU-ČSL a US-DEU, ale také u komunistických poslanců, vytvořila tak legislativní koalici s KSČM. V průběhu volební kampaně představitelé ČSSD spolupráci s KSČM v případě tolerance vlády neodmítali a uváděli ji jako jednu z možných variant. Na tomto argumentu vystavěla ODS část své kampaně. Anna Matušková se k předvolební kampani ODS vyjadřuje takto: „*ODS se snaží jako jednotící motiv kampaně prezentovat antikomunismus a varování před vládou ČSSD společně s KSČM, ...*“⁷³

S KSČM nadále odmítají spolupracovat ODS a Strana zelených. Tradičně spolupráci s KSČM odmítala také KDU-ČSL. V průběhu vyjednávání na podzim 2006 došlo k obratu ze strany KDU-ČSL, když její

⁷³ MATUŠKOVÁ, A: *Politický marketing a české politické strany*. S.222.

předseda Miroslav Kalousek projevil ochotu účastnit se menšinové vlády s ČSSD s tichou podporou KSČM.

Ačkoliv Blanka Říhová ve své knize *Politologické teorie* uvádí následující: „Účast na vládě, či zvažování takové účasti vychází ze zhodnocení, zda by z důvodu participace na vládě nemohly vzniknout takové problémy ve straně, které by vedly k oslabení vnitrostranické podpory, v horším případě k rozpadu strany.“⁷⁴ u předsedy KDU-ČSL nejspíše převládl motiv příslibu podílu na moci, než racionálního uvažování. Proti tomuto kroku protestovaly místní a krajské organizace KDU-ČSL a M. Kalousek byl z důvodů nevole, kterou vyvolal jak mezi spolustraníky, tak voliči, z čela strany sesazen a nahrazen Jiřím Čunkem.

Na české politické scéně je nyní pět subjektů schopných vyjednávat o budoucí koaliční vládě. Na základě typologie standardního utváření koalic v kapitole 1 by se jako první varianta nabízela Axelrodova minimální vítězná spojená koalice. Této variantě brání netradiční povolební uspořádání, kdy potenciální pravo-středové koalici ODS+KDU-ČSL+SZ náleží ve Sněmovně 100 mandátů stejně jako levicové koalici ČSSD+KSČM, oběma k získání většiny schází jeden mandát. K této patové situaci by nedošlo, pokud by se dvě nejsilnější strany ODS a ČSSD nespojily po volbách 1998 a neschválily volební zákon posilující větší strany a naopak snižující zisky mandátů stranám menším. Nejvíce se tato volební reforma odrazila na počtu získaných mandátů Strany zelených.

Další minimální vítěznou spojenou koalici by byla koalice ČSSD+SZ+KSČM (za předpokladu, že by Strana zelených neměla námitky proti účasti na vládě spolu s KSČM), které ve Sněmovně připadá 106 mandátů. Tato koalice by byla také minimální vítěznou koalici s nejmenším počtem křesel, jak ji chápe W. H. Riker a současně by byla i koalici stran sousedících na stranickém spektru, považujeme-li Stranu zelených za více levicovou než KDU-ČSL. K tomuto spojení nemohlo dojít vzhledem k ideologické vyhraněnosti Strany zelených vůči KSČM.

⁷⁴ ŘÍCHOVÁ, B.: c.d. s. 123.

Minimální vítěznou koalicí by byla i hypotetická koalice KDU-ČSL+ČSSD+KSČM se 113 mandáty. Alternativa této koalice, tedy exekutivní koalice ČSSD+KDU-ČSL s tichou podporou KSČM, byla jednou z reálných variant při povolebních vyjednáváních. Ani k jedné z těchto dvou variant nedošlo z důvodu odporu členské a voličské základny KDU-ČSL. Ta nebyla ochotná tolerovat spoluprádu křesťanských demokratů s Komunistickou stranou.

Opětovné zformování velké koalice ODS a ČSSD se 168 mandáty bylo odmítnuto lídry obou stran a bylo taktéž nepřipustné vzhledem k negativní kampani, kterou proti sobě obě strany vedly. Koalice by byla typologizována jako velká koalice, protože by sdružovala dvě nejsilnější strany. Ve skutečnosti bychom ji mohli typologizovat také jako minimální vítěznou koalici sdružující nejmenší počet stran, jak ji chápe M.A. Leiserson. Její velkou nevýhodou by při pohledu na osu ideologické vzdálenosti stran byla příliš velká vzdálenost mezi oběma stranami.

3.3 Povolební vyjednávání

Mirek Topolánek získal po volbách od prezidenta Václava Klause možnost jako první zahájit vyjednávání o budoucí vládě. Výchozí pozice M. Topolánka nebyla příliš výhodná, protože spolu se svými nejpravděpodobnějšími partnery ve vládě (KDU-ČSL a SZ) nedisponovali v Poslanecké sněmovně potřebnou nadpoloviční většinou. K získání většiny ve Sněmovně jim scházel jeden hlas. Dočasně jmenovaný premiér M. Topolánek tak musel řešit, jakým způsobem získat zbylé hlasy nutné k podpoře jím navrhované vlády.

Jeho pozici při vyjednávání podpory trojkoaličního projektu mu komplikoval negativní postoj jak ČSSD, tak i KSČM. I přes nedostatečnou podporu v dolní komoře byla 26. června podepsána koaliční dohoda mezi ODS, KDU-ČSL a Stranou Zelených. Vážnost patové situace a striktní rozdělení do dvou bloků, dočasné vládní koalice a obou levicových stran taktéž disponujících 100 mandáty ve Sněmovně dokazuje i zdlouhavá volba vedení Poslanecké sněmovny. Poslanci ČSSD se dokonce písemně zavázali, že v žádném případě nevysloví Topolánkově vládě důvěru. Řešení této

situace nenabídl ani návrh trojkoalice na výměnu postu předsedy sněmovny (případl by ČSSD) ani návrh na přidělení některých vládních postů i ČSSD.

Dalšími z navrhovaných neúspěšných řešení situace bylo sestavení dočasné vlády odborníků nominovaných oběma nejsilnějšími stranami či vytvoření menšinové vlády ODS s podporou ČSSD.

Proces povolebního vyjednávání o vládě byl prodlužován také taktizováním ČSSD, která se nechtěla vzdát postu předsedy Poslanecké sněmovny, protože by to byl právě on, kdo by určoval nového vyjednavče o vládě, pokud by se v předchozích dvou pokusech nepovedlo M. Topolánkovi získat ve Sněmovně podporu pro jím navrhovanou vládu. Do jednání nakonec vstoupil prezident Václav Klaus s návrhem zvolení dočasného předsedy Poslanecké sněmovny, jímž se stal Miloslav Vlček, který by se zavázal, že odstoupí v případě pádu druhé, Václavem Klausem jmenované, vlády.

M. Topolánek byl nucen z důvodu nedostatečné podpory jím navrhovaného trojkoaličního projektu ukončit tuto spolupráci a zahájit jednání o podpoře menšinové vlády ODS napříč politickým spektrem, neoslovil pouze KSČM. Díky dohodě o dočasném předsedovi Sněmovny došlo ke sblížení ODS a ČSSD. To mělo vést ke shodě na vytvoření menšinové vlády ODS a následným předčasným volbám. Prezident V. Klaus jmenoval M. Topolánka předsedou vlády s garancí sestavení vlády opírající se o nekomunistické poslance. Tento koncept narušil předseda ČSSD – J. Paroubek, když ukončil jakákoliv další vyjednávání s ODS a naopak začal vyjednávat s KDU-ČSL.

Souhlas M. Kalouska, předsedy KDU-ČSL, s účastí na menšinové vládě KDU-ČSL+ČSSD s „tichou“ podporou KSČM se setkal s velkým odporem jak místních organizací KDU-ČSL, tak jejích voličů. Miroslav Kalousek byl z tohoto důvodu odvolán z postu předsedy strany a byl nahrazen Jiřím Čunkem.

Po dalších zdlouhavých vyjednáváních o možných vládních koalicích se Mirek Topolánek rozhodl pro zopakování původního projektu trojkoalice s KDU-ČSL a SZ, tentokrát se mu již podařilo zajistit hlasy

potřebné k získání nadpoloviční většiny v legislativě. Dva poslanci ČSSD, Michal Pohanka a Miloš Melčák se rozhodli ukončit krizi způsobenou rovným rozdělením sil mezi levici a strany očekávané vládní koalice.

Nad motivy obou poslanců se okamžitě objevilo množství spekulací a byli nazýváni „přeběhlíky“. M. Melčák sice mnohokrát vysvětloval svůj příklon ke stranám navržené koalice tím, že se ČSSD, potažmo její předseda J. Paroubek, chová nekonstruktivně při povolebních vyjednáváních, nicméně kolem jeho rozhodnutí zůstává množství otázek. Například, má poslanec, který je do Poslanecké sněmovny zvolen pouze kvůli své stranické příslušnosti a ne díky preferenčním hlasům voličů získaným z důvodu svých názorů a morálních postojů, právo zradit takto svoji stranu a proč podporuje legislativní návrhy trojkoalice i po hlasování o důvěře vlády, pokud byl původně ideologicky vyhraněn úplně jinak?

Po tomto úspěchu⁷⁵ mohl v lednu 2007 prezident Klaus jmenovat již druhou Topolánkem navrženou vládu, které se postupně podařilo překonat čtyři, opozičním leaderem Jiřím Paroubkem iniciovaných, hlasování o nedůvěře vládě, přičemž při pátém hlasování o vyjádření nedůvěry se pro vyslovila nadpoloviční většina 101 poslanců. Funkční období vlády tedy trvalo 2 roky a 2 měsíce, přičemž nyní bude tatáž vláda vládnout v demisi minimálně do konce českého předsednictví Evropské unii.

⁷⁵ Úspěchu vnímaném především z hlediska ODS, nepozastavuji se nad způsoby přesvědčování poslanců Pohanky a Melčáka, jelikož jsou značně spekulativní.

ZÁVĚR

První hypotézu nelze potvrdit. Platí pouze v případě první vládní koalice (1998–2002), dokazuje ji povolební vývoj, kdy došlo k překvapivé dohodě mezi stranami ČSSD a ODS, z níž vzešla Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí. Jedná se o spolupráci dvou největších a přitom dvou programově a ideologicky nejvzdálenějších stran. Tuto hypotézu již ale nelze uplatnit v případě koalice ustavené v lednu 2007, kde naopak přetrval vzájemný antagonismus lídrů i po volbách. První hypotéza tedy nebyla ověřena.

Odpovědí na jednu ze zkoumaných otázek snažící se objasnit, proč nedošlo v roce 1998 k naplnění očekávání zformování jedné ze dvou možných variant maximálně spojených koalic, je, že ačkoliv by varianta koalice ČSSD/US/KDU-ČSL měla převahu 113 hlasů, takto narýsovaný půdorys koalice narážel na neochotu malé liberální strany Unie svobody. US jako mladá liberální strana řadila své ideové směřování na první místo, čímž omezila svůj koaliční potenciál, protože měla dlouhodobě problematické vztahy i s tou pravou částí politického spektra, kterou reprezentuje ODS.

Koalice zformovaná po volbách 1998 nespadá do kategorie věčně programových koalic zaměřených na hledání společných řešení společenských a politických problémů země, v první řadě jde o zcela účelové spojení. Ačkoliv je mocenský prvek přítomný v každé koalici, v tomto případě je moc povýšena na hlavní smysl vládního uspořádání. Jak uvádí Lenka Strnadová: „Ochota dvou stran spolupracovat i přes velkou vzájemnou ideologickou vzdálenost značí vysokou míru politického pragmatismu, tedy prvku, který teorie her označují jako racionální jednání zaměřené na zisk politických postů“⁷⁶

Podpůrná strana (ODS) dokonce prohlašuje, že smyslem smlouvy je poskytnout ČSSD prostor historicky se znemožnit. Obě strany se pak negativně vymezují vůči dalším parlamentním stranám a jedním z cílů Smlouvy je snaha omezit vliv třetích parlamentních stran. Jádrem uzavřené

⁷⁶ Strnadová, c.d., s.45.

dohody jsou první dva články Smlouvy, které víceméně předpokládají vytvoření podmínek pro přechod na systém dvou stran. Hlavním nástrojem se měla stát volební reforma.

V další specifikaci typu koaliční vlády se přikláním ke Klímově zdůvodnění používání termínu skrytá tichá velká koalice. Podle dalších hledisek lze také říci, že jde o legislativní koalici, protože ODS nemá zastoupení ve vládě.

Pokud budeme na Smlouvu pohlížet z hlediska vlivu na stranický systém, tak můžeme říci, že měla pozitivní na dotváření a fungování stranického systému, prokázalo se, že je možná alternace moci mezi pravicí a levicí a fakt, že neměla strana k dispozici přeběhlíky z opozice zaručoval, že ČSSD musela hledat pro své návrhy zákonů podporu napříč politickým spektrem. Podle Jana Červenky tato praxe pozitivně ovlivnila proces kultivace českého politického prostředí, které přestalo fungovat na principu hry s nulovým součtem.⁷⁷

Jedním z hlavních východisek *policy-seeking* tedy evropského přístupu ke studiu koalice je, že se strany účastníci se koaličních vyjednávání primárně soustřeďují na prosazení vlastního politického programu, čemuž se částečně vymyká postup Strany Zelených, která ačkoliv získala mnohem větší podíl na vládě než by jí podle zastoupení v Poslanecké sněmovně příslušel, nebyla příliš úspěšná v prosazování svých politik. Důsledkem malé snahy vedení o prosazování programu strany byly neshody se dvěma členkami klubu, jež následně vyústilo ve vyloučení těchto poslankyň ze Strany zelených a poté k jejich podpoře opozičního návrhu o vyjádření nedůvěry vládě, protože premiér odmítl jejich návrhy na prosazení „zeleného“ programu.

Teorii koalic tak nelze exkluzivně založit na principu boje o politické posty ani na snaze o prosazení politického programu. Oba přístupy, jak *office-seeking* americké tradice studia koalic, tak evropský *policy-seeking* není při posuzování strategií stran rozdělit. Vždy jde o kombinaci obou, v různých poměrech. Pokud by strana stavěla pouze na *office-seeking*

⁷⁷ ČERVENKA, Jan: *Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií* In: České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti. Praha 2004, s.133.

strategii a pro získání vládních postů by se spojovala s ideologicky vzdálenými stranami a na úkor setrvání ve vládě by se vzdala svého programu, přišla by také o elektorát. Pokud by naopak strana využívala pouze přístup *policy-seeking* a nepodílela se na vládě, pouze si vystačila s tím, že podpoří vládní návrhy prosazující její programové cíle bez toho, aniž by měla faktický podíl na moci, s největší pravděpodobností by přišla o část členské základny.⁷⁸ Strany tedy před volbami prezentují především svůj program a po volbách se snaží maximalizovat svůj zisk vládních postů za účelem jeho prosazení. V případě české politické scény do hry vstupuje ještě další priorita většiny parlamentních stran a to vyloučení KSČM posuzované jako antidemokratická síla z rozhodovacího procesu. Strana vzhledem k této strategii téměř přichází o svůj koaliční potenciál. Až do roku 2006 bylo dominantní kritériem sestavování vlád pravolevé štěpení, částečně omezováno štěpením demokracie/antisystémovost, které po volbách roku 2006 přestala respektovat ČSSD a přiznala ochotu zapojit KSČM do procesu tvorby vlády.⁷⁹

Druhou hypotézu by sice podpořil argument, že jedním z největších problémů stranického systému České republiky představoval nulový koaliční potenciál KSČM a jak uvádí Dalibor Čaloud: „Dohoda o vyloučení komunistů zablokovává stranický systém a činí z něj téměř evropskou raritu.“ „Ať již budeme používat užší či širší vymezení (post)komunistických stran, je jisté, že KSČM představuje jedinou relevantní stranu v postkomunistickém prostoru středovýchodní Evropy, které setrvala na svém historickém názvu, a která v důsledku toho postrádá jakýkoli koaliční potenciál.“⁸⁰, nicméně tato hypotéza je platná pouze pro období koaličního vládnutí mezi lety 1998 a 2002, vyvrací ji ochota ČSSD a jednorázově vyjádřený souhlas s podpořením vlády, která by měla tichou podporu KSČM při hlasování v Poslanecké sněmovně, jež vyjádřil

⁷⁸ Přehled o ziscích jednotlivých stran v exekutivě je v tabulkách 7, 8 v Příloze.

⁷⁹ STRNADOVÁ, L., c.d. s. 49

⁸⁰ FOLTÝN, Tomáš: *Parlamentní volby 2006 v kontextu parlamentních voleb okolních zemí*. S. 185 In: *Volby 2006*.

v průběhu koaličních vyjednávání bývalý předseda KDU-ČSL Kalousek. Druhá hypotéza je taktéž neplatná.

Co se týče modelů formování vlád v České republice, nelze na základě empirických poznatků říci, že by se ustálil vzorec typický pro podobu kabinetů. Pro absenci pravidelně se opakujících vládních modelů bylo zajímavé pozorovat proces vyjednávání o vládě po volbách v roce 2006.

Pšeja dokonce v kapitole *Vývoj systému a jednotlivých dílčích etap* ve své knize *Stranický systém České republiky* popisuje etapu od června 1998 do června 2002 jako etapu pokračující krize koaličních formulí a pokusů o rekonfiguraci systému.⁸¹

Teorie koalic také nezohledňuje, případy, kdy menšinovou vládní koalici podpoří pouze několik poslanců některé z opozičních stran, protože teoretici typologie vládních koalic pohlížejí kvůli předpokladu poměrně silné stranické disciplíny na strany jako unitární aktéry. Neberou tedy v úvahu případy, kdy poslanci strany z určitých důvodů preferují politiku koaličních stran, které se neshoduje s politikou jejich vlastní opoziční strany.

Koalici ustavenou v lednu 2007 můžeme typologizovat jako koalici menšinovou, nicméně je nutné dodat, že má poněkud nestandardně zajištěnou podporu při hlasování ne další strany zastoupené v parlamentu, ale pouze několika opozičních poslanců, které vládní strany nazývají konstruktivními poslanci a naopak strana opozice, do níž poslanci patřili je označuje jako přeběhlíky. Stejnou terminologii pak použila sama vláda o svých poslankyních a poslancích, kteří odhlasovali spolu s opozicí o vyjádření nedůvěry vládě.

Na adresu současného volebního systému, jenž je jednou z příčin prodloužení povolebních vyjednávání v roce 2006, poznamenává D. Čaloud, že: „Současný volební systém je kompromisním řešením, jež bylo přijato v důsledku zrušení některých ustanovení předchozí opozičnėsmluvní úpravy nálezem Ústavního soudu. Přestože oproti technice z roku 1998 o něco více

⁸¹ PŠEJA, P.: *Stranický systém České republiky*. S. 30.

posiluje zisky velkých stran na úkor menších, nijak výrazně nenapomohl snadnějšímu ustavování vládních koalic.⁸² Většina stran zastoupených v parlamentu se nyní zabývá možnými alternativami úprav volebního systému, jako bonusem pro vítěze voleb, ale vzhledem k zatím pouze ústně dojednaném termínu předčasných voleb na konec října 2009, na němž se shodly ODS a ČSSD není jasné, zda by se podařilo, pokud by obě s úpravou souhlasily takový návrh včas odsouhlasit.

Z hlediska budoucího výzkumu by bylo přínosné zkoumat motivy pro vytváření koalic na krajské a lokální úrovni a zjistit, zda existují mezi těmito dvěma úrovněmi podobnosti vzhledem k tomu, že charakteristiku obou problematizuje pojetí stran jako unitárního aktéra a strany na nižší úrovni mají i jiné charakteristiky, než na úrovni parlamentní a stranický systém je doplněn různými netradičními, politicky nevymezenými sdruženími. Jak uvádí Petr Juptner: „Politické strany jsou tedy často na komunální úrovni spíše sumou jednotlivců, která nesleduje koaliční politiku národní úrovně, ale spíše své vlastní místní zájmy“⁸³

⁸² ČALOUK, Dalibor: *Volební systém a volební inženýrství: Současný stav a možné změny*. S. 145. In: *Volby 2006*.

⁸³ STRNADOVÁ, L.:c.d., s.46.

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

ČSÚ: *Volební server ČSÚ: Volby 1998, volby 2002, volby 2006*,
www.volby.cz (8.3. 2008)

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna: *Výbory, komise a delegace*, www.psp.cz/sqw/organy.sqw (8.3.2008)

Literatura

BALE, Tim: *European Politics; A Comparative Introduction*. Palgrave a Macmillan, New York 2005.

BARON, David P.: *A Noncooperative Theory of Legislative Coalitions*. American Journal of Political Science, 33, 1989, č. 4., s. 1048-1084.
(www.jstor.org)

BROWN, Eric C. – RICE, Peter: *A Bargaining Theory of Coalition Formation*.
British Journal of Political Science, 9, 1979, č. 1., s. 67-87.

BUDGE, Ian – LAVER, Michael: *The Policy Basis of Government Coalitions: A Comparative Investigation*. British Journal of Political Science, 23, 1993, č. 4., s. 499-519.
(www.jstor.org)

BUDGE, Ian – LAVER, Michael: *Office Seeking and Policy Pursuit in Coalition Theory*.
Legislative Studies Quarterly, 11, 1986, č. 4., s. 485-506.
(www.jstor.org)

BUTTERWORTH, Robert Lyle: *A Research Note on the Size of Winning Coalitions*.
The American Political Science Review, 65, 1971, č. 3., s. 741-748.
(www.jstor.org)

CABADA, Ladislav a kol.: *Koalice a koaliční vztahy*. Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2006.

ČALOUD, Dalibor, Tomáš FOLTÝN, Vlastimil HAVLÍK, Anna MATUŠKOVÁ (eds.): *Volby do poslanecké sněmovny v roce 2006*.
Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

DODD, Lawrence C.: *Party Coalitions in Multiparty Parliaments: A Game-Theoretic Analysis*. The American Political Science Review, 68, 1974, č. 3., s. 1093-1117.
(www.ebsco.org)

DOWNSE, Antony: *An Economic Theory of Democracy*. HarperCollins Publishers, New York 1957.

GAMSON, William: *A Theory of Coalition Formation*. American Sociological Review, 26, 1961, č. 3., s. 373-382.
(www.jstor.org)

GRZYMALA-BUSSE, Anna: *Coalition Formation and the Regime Divide in New Democracies: East Central Europe*. Comparative Politics, 34, 2001, č. 1., s. 85-104.
(www.jstor.org)

HEIDLER, Jan: *Volební systémy; Teorie a praxe*. Lidové noviny, Praha 1990.

KLÍMA, Michal: *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Radix, Praha 2001.

LAVAR, Michael – SCHOFIELD, Norman: *Multiparty Government; The Politics of Coalition in Europe*. Oxford University Press, 1990.

LAVAR, Michael – SHEPSLE, Kenneth: *Coalitions and Cabinet Government*. The American Political Science Review, 84, 1990, č. 3, s. 873-890.
(www.jstor.org)

LEISERSON, Michael: *Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games*. The American Political Science Review, 62, 1968, č. 3., s. 770-787.
(www.jstor.org)

LIJPHART, Arendt: *Democracies; Patterns of Majoritarian and Consensus Government in twenty-one Countries*. Yale University Press, Yale, USA 1984.

MANSFELFOVÁ, Zdenka: *České politické strany po deseti letech vývoje*. In: DVORÁKOVÁ, Vladimíra, HEROUTOVÁ, Andrea (eds): *II. kongres českých politologů*. Česká společnost pro politické vědy, Praha 2003, s. 470-478.

NOVÁK, Miroslav – LEBEDA, Tomáš a kol.: *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Aleš Čeněk, s.r.o., Dobrá Voda 2004.
NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, Slon 1997.

NOVÁK, Miroslav: *Relevance malých politických stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“*. Politologická revue, 5, 1999, č. 2, s. 66.

PŠEJA, Pavel: *Stranický systém České republiky: politické strany a jejich vývoj 1989-1998*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2005.

REISINGER, William M.: *Situational and Motivational Assumptions in Theories of Coalition Formation*. Legislative Studies Quarterly, 11, 1986, č. 4., s. 551-563.
(www.jstor.org)

RIISHØJ, Søren: *Parties and Party Systems in the CEECS – with a Special Focus on Poland and the Czech republic*. In: DANČÁK, Břetislav – HLOUŠEK, Vít (eds): *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Mezinárodní politologický ústav, Brno 2006.

RIKER, William H., *Bargaining in a Three-Person Game*. The American Political Science Review, 61, 1967, č. 3, s. 642-656.
(www.jstor.org)

ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*. Portál, Praha 2000.

SHOFIELD, Norman – LAVER, Michael: *Bargaining Theory and Portfolio Payoffs in European Coalition Governments 1945-83*. British Journal of Political Science, 15, 1985, č. 2, s. 143-164.
(www.ebsco.org)

STRØM, Kaare – BUDGE, Ian – LAVER, Michael J.: *Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies*. American Journal of Political Science, 38, 1994, č. 2, s. 303-335.
(www.jstor.org)

ŠARADÍN, Pavel a kol.: *Volební výsledky*. In: ŠARADÍN, Pavel (ed.) *Volby '98; Předvolební situace, programy, výsledky*. Doplněk, Brno 2000.

TSEBELIS, Georgie: *Nested Games: The Cohesion of French Electoral Coalitions*. British Journal of Political Science, 18, 1988, č. 2, s. 145-170.
(www.jstor.org)

VLACHOVÁ, Klára: *Levice – pravice v České republice v letech 1996-2000*. In: *Současná česká společnost*. Sestavili Zdenka Mansfeldová a Milan Tuček. Praha, Sociologický ústav 2002, s. 254-270.

VODIČKA, Karel – CABADA, Ladislav: *Politický systém České republiky*. Portál, Praha 2003.

PŘÍLOHY

Opoziční smlouva ze dne 14. 1. 2000 - Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou

Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou

a

Občanskou demokratickou stranou

Preamble

Výše jmenované strany, u vědomí hrozby politické nestability a v zájmu zachování základních demokratických principů, vědomy si odpovědnosti dané jim voliči, vědomy si odpovědnosti za zajištění dlouhodobé politické stability v České republice a za pokračování ekonomické a společenské transformace započaté v listopadu 1989, a vědomy si dále odpovědnosti za postavení České republiky ve světě, uzavírají mezi sebou tuto smlouvu o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice.

Tato smlouva upravuje procedurální otázky vztahu smluvních stran.

I.

Výše jmenované strany se zavazují, že budou respektovat právo té z těchto stran, která zvítězila ve volbách, sestavit vládu České republiky, a vyjádří tento respekt neúčastí poslanců druhé strany při hlasování o důvěře vládě.

II.

Výše jmenované strany se zavazují, že budou respektovat právo té z těchto stran, která se ve volbách umístila na druhém místě, být této vládě opozicí, a budou dále respektovat z tohoto práva vyplývající postavení, definované v následujících bodech.

III.

Výše jmenované strany se zavazují, že budou respektovat právo opoziční strany obsadit místa předsedů obou komor Parlamentu České republiky, a

vyjádří respektování tohoto práva hlasováním pro kandidáty navržené opoziční stranou.

IV.

Výše jmenované strany se zavazují, že při ustavování orgánů Parlamentu České republiky budou postupovat po vzájemné dohodě.

V.

Výše jmenované strany se zavazují, že budou respektovat právo opoziční strany zastávat místa vedoucích kontrolních orgánů Poslanecké sněmovny (Komise pro kontrolu BIS, Komise pro kontrolu vojenského obranného zpravodajství), předsedy rozpočtového výboru Poslanecké sněmovny a prezidenta NKÚ, a to buď přímo nebo prostřednictvím opoziční stranou nominovaného nestraníka.

VI.

Výše jmenované strany se zavazují, že v průběhu volebního období Poslanecké sněmovny žádná z nich nevyvolá hlasování o nedůvěře vládě ani nevyužijí ústavních možností vedoucích k rozpuštění Poslanecké sněmovny, a budou-li takové návrhy předloženy jiným politickým subjektem, nepodpoří je hlasováním.

V případě hlasování o jednotlivých zákonech (včetně rozpočtu) nejsou výše jmenované strany nijak vázány.

VII.

Výše jmenované strany se zavazují předložit do 12 měsíců od podepsání této dohody návrh takových úprav Ústavy a dalších zákonů, které přesněji vymezí kompetence jednotlivých ústavních orgánů, postupů při jejich ustavení, a v souladu s ústavními principy České republiky posílí význam výsledků soutěže politických stran.

VIII.

Výše jmenované strany se zavazují, že budou na základě vyžádání předsedů těchto stran nebo předsedů parlamentních klubů konzultovat způsob řešení zahraničně-politických a vnitropolitických otázek před jejich projednáváním v Parlamentu ČR, majíce vždy na zřeteli stabilitu, prosperitu a postavení České republiky ve světě.

IX.

Výše jmenované strany se zavazují, že po dobu trvání této smlouvy neuzavřou koalici nebo dohodu se třetí politickou stranou, která by znamenala vstup této strany do vlády nebo která by vedla k přeobsazení některé z funkcí vymezených touto smlouvou. Dále se zavazují, že neuzavřou se třetí stranou trvalou dohodu o hlasování v Parlamentu ČR a dále bez předběžné konzultace nenavrhnou za člena vlády nestraníka.

X.

Tato smlouva je vypověditelná v případě porušení jakéhokoli bodu této smlouvy.

V případě, že jedna ze stran dospěje k názoru, že smlouva není podstatným způsobem plněna a že vznikají důvody pro její vypovězení, požádá o svolání smírčího řízení, na které každá ze stran deleguje tři zplnomocněné zástupce. Cílem smírčího řízení je dospět k řešení sporné situace při zachování platnosti smlouvy. Návrhy na řešení vzniklé ve smírčím řízení projednají příslušné orgány obou politických stran, které přijmou konečný závěr, se kterým seznámí v první řadě druhou smluvní stranu.

V Praze dne 9. 7. 1998 v pěti vyhotoveních.

**Za Českou stranu sociálně
demokratickou:**

Miloš Zeman
předseda

Petra Buzková
místopředsedkyně

Stanislav Gross
předseda poslaneckého klubu

Vladislav Schrom
místopředseda

Ivo Svoboda
místopředseda

Zdeněk Škromach
místopředseda

Vladimír Špidla
statutární místopředseda

Zdeněk Vojtěch
předseda senátorského klubu

**Za Občanskou
demokratickou stranu:**

Václav Klaus
předseda

Miroslav Beneš
místopředseda

Libuše Benešová
místopředsedkyně

Milan Kondr
předseda senátorského klubu

Ivan Langer
místopředseda

Miroslav Macek
místopředseda

Vlastimil Tlustý
předseda poslaneckého
klubu

Zdroj: <http://www.vlada.cz/scripts/modules/fulltext/fulltxt.php> Vláda české republiky

Tabulka 7: Zisky stran v exekutivě – posty

Strana	Mandáty v PS		Obsazená ministerská křesla ⁸⁴			Další významné posty		
	Počet / %		Celkový počet / %	Silová ministerstva	Ministři bez portfeje	Premier	Místopředsedové vlády	
Rok	98	06	06	06	06	98	06	98
ODS	63/31,5	81/40,5	9/50	1	×	×	✓	3
ČSSD	74/37	74/37				✓	×	×
KSČM	24/12	26/13	×	×	×	×	×	×
KDU-ČSL	20/10	13/6,5	5/36	1 ⁸⁵	1	×	×	×
SZ	×	6/3	4/45	1	1	×	×	×
US	19/9,5	×	×	×	×	×	×	×

Zdroj: Autorka dle portálu PSP ČR: www.psp.cz

Tabulka 8: Zisky stran v legislativě - posty

Strana	Mandáty v PS		Předseda PS		Místopředseda PS		Předsedové výborů v PS		Místopředsedové Výborů v PS	
	Počet / %		98	06	98	06	98	06	98	06
Rok	98	06								
ODS	63/31,5	81/40,5	✓	×	1	2	6/40	7/39	20/35,7	28/40
ČSSD	74/37	74/37	×	✓	3	1	6/40	7/39	23/41	25/40
KSČM	24/12	26/13	×	×	×	1	×	2/11,1	2/3,6	13/40
KDU-ČSL	20/10	13/6,5	×	×	×	1	2/13,3	1/5,5	6/10,7	8/40
SZ	×	6/3	×	×	×	×	×	×	×	×
US	19/9,5	×		×	1	×	1/6,7	×	5/8,9	×
Celkem	200/100	200/100			5	5	15	18	56	

Zdroj: Autorka dle portálu PSP ČR: www.psp.cz

⁸⁴ Neuvádím údaje pro koalici z roku 1998, protože ČSSD obsadila sama všechny vládní posty.

⁸⁵ KDU-ČSL dokonce obsadila post ministra financí, který si většinou pro sebe ponechává nejsilnější strana vládní koalice.

⁸⁶ Bylo by zajímavé zkoumat korelaci s volbou prezidenta ČR Václava Klause.

ABSTRAKT

ČECHOVÁ, Klára: *Teorie koalic, aplikace na české vládní koalice po roce 1998.* Olomouc 2009. Bakalářská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií.

Cílem předkládané bakalářské práce je zmapování základních aspektů teorie koalic a jejich aplikace na situaci v českém prostředí konfrontací tvorby vlád v ČR po volbách v roce 1998 a 2006 s teoretickými koncepty v oblasti výzkumu koaličních vlád. Pokusím se o demonstrovat nakolik se tvorba vlád ocitla v krizi a nastítnit některé příčiny komplikací při sestavování vlády. Ovlivňuje historická zkušenost formování vládních koalic? V čem spočívá příčina toho, že nedošlo k naplnění očekávání zformování jedné ze dvou možných variant maximálně spojených koalic po volbách 1998? Do jaké kategorie koalic je možné tuto zkoumanou vládní koalici zařadit? Jsou těmi, kteří nejvíce ztrácejí velké strany, a těmi, kdo získávají mnohem více než by procentuálně odpovídalo jejich zastoupení malé strany? Míří strany spíše za posty, nebo politikami?

Hlavním argumentem práce je, že ideologická vzdálenost aktérů povolebních vyjednávání může být překážkou ve formování vládní koalice. Vzájemný antagonismus lídrů stran a předvolební deklaráce nespolupráce nemusí nutně bránit zformování koalice složené z těchto vůči sobě vyhraněných subjektů. Nejdůležitější roli hraje příslib budoucího zisku a podílu na moci. Došla jsem také k závěru, že omezený koaliční potenciál jedné z parlamentních stran je hlavním faktorem, který znesnadňuje povolební vyjednávání o budoucí vládě.

Klíčové pojmy: koalice, Česká republika, volební výsledek, vláda

ABSTRACT

ČECHOVÁ, Klára: *Coalition theory, application on the Czech Governemntal Coalitions after 1998*

The aim of this paper is to address the basis aspects of coalition formation and apply them on situation in Czech environs. It is done through confrontation of Czech government formation after the elections in 1998 and 2006 with theoretical concepts in the field of coalition governments research. I am trying to reveal how deep the crisis of government creation was as well as outline some of the roots of complications during the formation process. I am questioning whether the historical experience influences government formation. What kind of coalition did emerge after 1998 and 2006 elections? Are those who lose more in the game bigger parties and those gaining much more than they should according to their strength in the parliament the smaller parties? Do parties reach for posts of political programme?

I argue that ideological distance of the parties participating in after election dealing may be an obstacle in forming a government. Joint antagonism of partly leaders and pre-election declaration on non-cooperation don't necessarily have to stand in the way of forming a coalition of such subjects. Promise of future profit and share of power play major role in the process. I also concluded that restricted coalition potential of one of the parliamentary parties is one of the factors complication coalition dealing and following government formation.

Keywords: coalition, Czech Republic, election result, government